Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Олониитын-политическэ газетэ

1991 СЕНТЯБРЬ 11 СРЕДА № 179 (18302) сэн 6 мүн.

Таряа хуряалга—91

ҮШЫН ГЕКТАРНУУД...

совхоз бэшэн таряа хуралба. Эндэхи нууд түрүүгэ ектарай ургаа, баал болба. Хурамхаа-йхид ехэшэг таряа саб-Эдэнэр мүктар дээрэхи болгон унаектарай шэ-шажа дүүргэ-

хынуудай та-мэдүүлhэнэй жэлэй ургаса ехэл хүшэрхэ-ргэдэхөөр хү-

леэгдэнэ. Илангаяа ороohоной комбайнуудта запчастьнууд дуталдана. Иимэ байдал дээрэhээ эбдэрhэн техникэнь заhабарилагдангүй, удаан зогсохо баатай болоно. Хоёрдохёор, буртаг ногоондо баригдашаhан таряа хуряахань баhал хүшэрхэн. Ороohоёо саг соонь буртаг ногоонhоо хэрбээ илгаагүй гээшэ hаань, тэрэнь халуурhархажа, үжэжэ эхилхэ байна бшуу. Тиимэhээ ороohоной тоогууд дээрэхи ажалаа эршэмтэйгээр эрхилхэ шухалада тоологдоно.

Г. БАДМАЕВ.
Хурамхаанай район.

БОРОО hААТУУЛБА

ата хаhа Яруунын районой ажахынуудташье хү-Манай нютагуудта ороohото ургамалнууд соо-ешмээн эдеэшэжэ эхилhэн байна. Тиимэhээ «Коммунизм», «Улаан-туяа» колхозууд, Нарhатын, комсомольский» совхозууд энэ ургамалые амяар-захалаа бшуу.

нуудтэ ороhон ута унжагай бороо полинууд-ихалмэрние зогсоohон байха юм.

Н. АГВАНОВ,
Яруунын районой агропромышленна союзай ахамад агроном.

УХА СҮЛӨӨГҮЙ

совхозой Николай Вамбуевай даа-таряан ажалай механизаторнууд тон хүрэжа захалhа-бригедын зарим удэрнүүдтэ бобо-нуудаа сабшажа гүлээр баалнуу-ойон хойнонь тэрэ-ехилбэ.

Тэрээнhээ гадуур энэ коллективэй үсөөхэн хүнүүдынь бүдүүн тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлhээр. Ушар тиимэhээ тракторна бригадын механизаторнуудай алтан намарай халуун хаhада туха сүлөөгүй ажаллажа байhаниинь элирнэ.

А. МОЛОНОВ.
Хяагтын район.

ҮХЫ ВЕТЕРАНУУДЫЕ ДОРОМЖОЛОО

ороohоной ... хамгаалгын ...ай, Зэбсэгтэ Ху-болон ажалай ветеранууд ... республиканска со-ээгэ бэшэ пленум ...дүүрэзб. СССР-тэхи ...талаар түрэ-ийн тогтоол дэм-ийн нэрэ дээрэ ве-Советэй президиу-ийлгэшэ, СССР-ийн депутат, СССР-ийн Советэй гэшүүн ...ловай эльгээhэн те-түгай асуудал пле-ийлгаадагшад хаража ...ийн ветеранууудай ...түүлэгшүүн уялга ...М. Ц. Гармаев пле-мэдээсэл хэ-ийн телеграмматай та-

нилсуулба. Арад зондоо урбаhан Янаевай нэрэ дээрэ эльгээгдэhэн телеграммые ветеранууудай советэй президиумэй гэшүүд И. И. Хороших, А. Н. Курдюков, В. Б. Воронов, Л. Я. Похосоев, В. С. Исаков гэгшэд С. В. Ангаповтай хамта бэшэлсэhэн байгаа.

Пленумдэ хабаадагшад республикын ветеранууудай нэрэhээ урбалта хэгшэдые дэмжэжэ эльгээhэн телеграммые бууру гэжэ тоолоод, тус телеграммада гараа табиhан эдэнэрые президиумэй гэшүүдэй уялгаhаа сүлөөлхэ, харин Ангаповые СССР-эй арадай депутадай уялгаhаа дуудажа бусааха гэhэн эрилтэ табиба.

— Республикын ветеранууудай нэрэhээ эльгээгдэhэн телеграмма газетэнүүдhээ ушаhан ажалшад бидэнэрые гүрэн түрэдөө, Эхэ орондоо урбагшад гэжэ шоо үзэнэ, элдэб эсын муухай үгэнүүдээр хараана. Иимэ хэрэг үүдхэгшэдые шүүмжэлжэ, зуб шиидхэбэри абаха ёhотойбди. Юундэ бидэнэрые суглуулангүй, үсөөн гэшүүд суглараад, Ангаповай hайзгайрhан үгэдэ орожо, республикын бүхы ветеранууудые доромжолхо болоо гээшэб? Эдэ бүгэдэ тухай өөhэдөө арад зоной урда тээ харюусаха эрилтэ табиhабди,— гэжэ прибор-бүтээлгын үйлэдбэрин нэгэдэлэй, Гусиноозерскын дайнай, ажалай ветеранууудай зүгhөө үгэ хэлэhэн Б. О. Бабаев, Г. И. Пономарев гэгшэд мэдүүлбэ.

— Манай пленумдэ Ангапов юундэ ерэбэгүй гээшэб? Бидэнэрэй урда тоосохоёо айгаа, hүрдөө гү? Урбалта үүдхэгшэдтэ шэнэ ноёд бии болохонь гэжэ билдагуушалжа, телеграмма эльгээжэ байгаад hаймhарhан Ангаповай үгэдэ президиумэй гэшүүд юундэ орохо болооб? Урдандаа республика соогоо хүтэлбэрилэгшэ ябаhан Ангаповые дуудаха, СССР-эй арадай депутадай нэрэ зэргэhээ болоулха гэhэн эрилтэ табинаб,—гэжэ нарин сэмбын комбинадай ветеранууудай советэй түрүүлэгшэ А. С. Акинфеев хэлэбэ.

Ээлжээтэ бэшэ пленумдэ хабаадагшад республикын ветеранууудай советэй президиумэй бүлэг гэшүүдэй, Ангаповай хүтэлбэри доро эльгээhэн телеграммые бууру гэжэ тоолоhон тогтоол баталан абаба.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ДЕМОКРАТИЧЕСКА ХҮСЭНҮҮДЭЙ КОНФЕРЕНЦИ

БИШКЕК. (ТАСС). Кыргызстанай Республикын ниислэлдэ ороной «Демократическа конгрессэй» парламентнууд хоорондын конференци хоёр үдэр соо болобо. Россин, Украинын, Казахстанай, Кыргызстанай, Литвагай парламентариннууд-демократууд болон Узбекистанай, Туркмениин, Азербайджанай парламентска бэшэ демократическа хүдэлөөнүүдэй түлөөлэгшэд дурадхалнуудые оруулаа. Нэгэдэхеэр, СССР-эй урданай гэшүүдэй— бүхы арбан табан гүрэнүүдэй аюулгүй байдалай, харилсаа холбооной талаар зүблөө жэлэй дүүрэтэр үнгэргэхэ, тэрээн дээрэ хамтын аюулгүй, байдалай гурим тодорхойлхо. Хоёрдохёор, экономическа хэлсээ зүбшэн хэлсэхын тулада бүхы республикануудай демократическа ба хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнэй түлөөлэгшэдэй хабаадалгатайгаар ороной Гүрэнэй Соведэй дэргэдэ «түхэреэн шэрээ» байгуулха. Гурбадахяар, хүнэй эрхэнүүдые хамгаалха талаар республикануд хоорондын комитет байгуулха.

Дулдыданги бэшэ гүрэнүүдые байгуулха шэглэлээр демократическа хүдэлөөнэй хүдэлмэрние шангадхаха, хөөрэлдөө хэжэ, арсалдаатай бүхы асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ конференци дээрэ хэлсэгдээ. hаяшаг Тбилисидэ болоhон жагсаалнуудые аюулгүйе сахиха албанай хүсэнүүдэй үлдэн намнаhан ябадалые, мүн Ташкентдэ болоhон hүйдхэлые конференци эрид буруушаагаад, энэ талаар мэдүүлгэ баталан абаа.

БОДОМЖОТОЙ ЗҮБӨӨР ХЭРЭГЛЭХЭ

Ороohоной нөөсэнүүдые бодомжотой зүбөөр хэрэглэлгые хангаха, тэрэние хадагалха үедэ гээлтэ хоролтодо оруулхагүй зорилгоор «РСФСР-тэ ороohо гүрэнэй хадагаламжада абаха дүримүүд тухай» Тогтоол Россин Федерациин Министрнүүдэй Совет баталан абаба.

РСФСР-эй Президентын мэдээсэлэй таhарhаа дуулгаhанай ёhоор, тус Тогтоолоор иигэжэ хараалагдаба:

1. Гүрэкдэ ороohо тушааха талаар тогтоогдоhон даабаринуудые дүүргэhэн колхоз, совхозуудhаа, хүдөө ажахын бусад предприятинуудhаа, таряашадай (фермнүүдэй) ажахынуудhаа РСФСР-эй Бэлэдхэлэй министерство гүрэнэй хадагаламжада ороohо hаадгүйгөөр тушаан абаха.

РСФСР-эй Бэлэдхэлэй министерствын бэлэдхэлэй предприятинууд болон эмхи зургаанууд ороohо хадагалха талаар гаргашануудые даажа абаха гэжэ тогтоогоо.

Зургаан hарын ба тэрээнhээ дээшэ болзороор гүрэнэй хадагаламжада ороohо тушааhан ушарта эзэндэнь тушаагдаhан ороohоной 10 процентнь нэмэжэ үгтэхэ. Тэрээнэй дураар мүнгэн түлбэри үгтэжэ болохо.

Зургаан hара хүрэтэр болзороор ороohо хадагалhан ушарта предприятинууд гүрэндэ худалдан абалгын сэнгээр ороohоной үнэ сэнгэй 10 процентые hара бүри эзэдтэнь түлэхэ.

Хадагаламжада абтаhан ороohон хэлсээтэ болзороhонь дүүрэхэдэ, эзэдтэнь заатагүй бусаагдаха.

2. РСФСР-эй Хүдөө ажахын ба эдеэ хоолой зүйлнүүдэй министерство, РСФСР-эй Бэлэдхэлэй министерство ороohо тушаан абаха, хадагалха ба эзэдтэнь бусааха гурим арбан хоногой болзорто тогтоохо.

3. Энэ зорилгоор РСФСР-эй Бэлэдхэлэй министерствын гаргашануудые харюулха гурим РСФСР-эй Финансын министерство хараалха ёhотой.

РСФСР-эй Верховно Советэй

Президиумэй Указ

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ ГЭhЭН ТҮҮХЭТЭ НЭРЫЕНЬ ЛЕНИНГРАД ХОТОДО БУСААХА ТУХАЙ

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиум иигэжэ **тогтообо:**

Санкт-Петербург гэhэн түүхэтэ нэрыень Ленинград хотодо бусааха.

РСФСР-эй Верховно Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

Москва, РСФСР-эй Советүүдэй байшан,
1991 оной сентябриин 6.

ТАСС hүүлэй мэдээсэл

Таджикистанай Республикын гүрэнэй дулдыданги бэшэ байлгые соносхолгоор республикын парламентын заседани эхилээ. Уласхоорондын эрхын ёhо гуримуудые, хүнэй эрхэ сүлөөгэй декларацы республика баримтала, республикын газар дээрэ ажаhуудаг бүхы үндэhэ яhанай хүнүүдэй нэрэ үндые, эрхэ сүлөөе хүндэлнэ гээд депутадуудай баталан абаhан декларацы соо тэмдэглэгдэнэ. Сессиин шиидхэбэрээр республикын ниислэлэй хэдэ хэдэн талмайнууд болон үйлсэнүүд шэнээр нэрлэгдээ.

* * *

Коммунистнуудай парти шэнээр эмхидхэн байгуулха талаар комитедэй түрүүшын нюуса заседани Москвада үнгэргэгдэбэ. Коммунистнуудай холбоон гэжэ тэрэние нэрлэхэ гэhэн дурадхалшье ороhон байна. КПСС-ай Московско городской комитедэй урданай хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэниньшье эмхидхэлэй комитедэй ороогүй. Санкт-Петербургын, РСФСР-эй бусад хото городуудай, мүн тэрэшэлэн Украинын хоригдоод байhан компартиин түлөөлэгшэд эмхидхэлэй комитедэй хүдэлмэридэ хабаадаhан байна.

* * *

Чернобыльдохи hандаралhаа хохидоhон Брянска областиин хүн зондо туhаламжа болгон, 100 мянган долларой чек дамжуулха дансада СССР-эй Президент М. С. Горбачев гар табиба.

* * *

Гүрэнүүдэй хоорондын экономическа холбоо барисаанай талаар бэеэ дааhан политика бэелүүлхын, Узбекистанай валютын мүнгэн зөөриие тусхай шэглэлээр хэрэглэхын тула республикын Президент И. Каримов Гадаадын экономическа ажал ябуулгын национальна банк байгуулха тухай Указ гаргаба.

* * *

Азербайджанай Президент А. Муталибовай Указаар республика дотор Оборонын министерство эмхидхэн байгуулагдаа. Национальна оборонын хүсэнүүдые байгуулха түхай Азербайджанай Верховно Соведэй Тогтоолтой зохилдуулагдан, энэ бэелүүлэгдээ.

* * *

Обществын оюун ухаанай талаар байдалые шэнэдхэлгэдэ сэгнэшэгүй ехэ хубитаяа оруулhан санаартан Александр Менеин гэнэ усалда ороhоор нэгэ жэлыень ниислэл хотодо тэмдэглэбэ. Санаартанай ба эрдэмтын ажабайдалда, ажал ябуулгада зорюулагдаhан үншалганууд Гүрэнэй гадаадын литературын библиотекэдэ эмхидхэгдээ. Сретенскэ hүмэдэ уншалга болоо. Харич дурасхаалай үдэрэй hүүлдэ үргэмжын концерт эмхидхэгдээ.

Буряадай ССР-эй Верховно Советэй Президиумдэ, республикын Министрнүүдэй Советдэ НЭЭМЭЛ БЭШЭГ

хотын Профсоюзна үйлсын 29-дэхи номерой му-ые ашаглалгада оруулалгын унжагайрhанhаа республикынгаа хуули гергедег ба гүйсэдхэхэ Буряадай түүхын музейн ажалша коллектив гээгэр гандонабди.

музей Буряад ороной хуушанай музейнүүдэй нэгэн байгаа шадархи арадуудай, эд хэрэглэлэй соболоролой, республикын түүхын талаар айхабтар шухар суглуулбаринуудай жасатай юм. Тэдэнэй уни хада болоhон үйлэ хэрэгүүдэй дурасхаал гэрэ байнаhаа ори ганса зүйлнүүд болодог гээшэ. Гэ-суглуулбаринмнай горитой хубинь хүн зоной үзэмжэ-дадагүй. Музеймнай 10 жэлэй саана хаагдаа hэн. соо өөhэдынгөө түүхэ болон соёл мэдэхэгүй за-ургаhан байна.

архитектурна ехэ удха шанартай байhан музейн 1910 ондо hэльбэн шэнэлэгдэхээр хаагдаа бэлэй. Му-лангай хуушан хлануудынь hандаргадаад, hуури шэнэ байшан болдоогдожо, ажахы эзэн бусаар эр-түүхэ болон соёл гэгээрэлдэ хайхарамжагүйгөөр өhотойл гэршэ жэшээ боложо үгэhэн байна. Шэ-

нэ байшангай ашаглалгада үгтэhэн сагhаа—1986 онhоо баримтын элдэб эмхинүүд ба кооперативуд заха үзүүргүй заhабарилгын хүдэлмэри хэнэ: Байшан соохи дулаасуулгын хэрэгсэлнүүд ааяр гурба дахин hэлгэгдээ. Заhабарилгын хүдэлмэриин муугаар ябуулагдаhанhаа боложо, байшангай хушалта дүhаална. Байшангые гэзаа талhаань харахада, яhала бараг шэнги аад, хушалтань hалажа, байшан муудажал байна.

Музеймнай суглуулбаринуудай жаса Одигитриевскэ hүмэ соо оршодог юм. Мүн лэ түүхын-архитектурна хушөө болохо энэ hүмэ баhал муу байдалтай. hүмын hуури болон ханануудынь гантанхай. Мэргэжэлтэдэй мэдүүлhэнэй ёhоор, энэ hүмэ гэнтэл hандаран унаха түйлдаа хүрөө.

Республикынгаа өөрсэ шухаг баялигые сахиха, Байгалай үмэнэхи арадуудай соёл болбосоролые ба ёhо заншалнуудые hэргээн хүгжөөхэ тухай хэлэгдээ хадань арадайнгаа, үргажа ябаа залуу үетэнэйнгөө аша туhада бодото алхам хэхыень—партиин рескомой гү, али райкомуудай нэгэ байшангые Буряадай түүхын музейдэ дамжуулыт гэжэ бидэ уряалнабди. Ороноймнай олохон республикануудта, областьнуудта иимэрхүү жэшээнүүд нилээд олон ха юм.

Буряадай түүхын музейн ажалша коллектив.

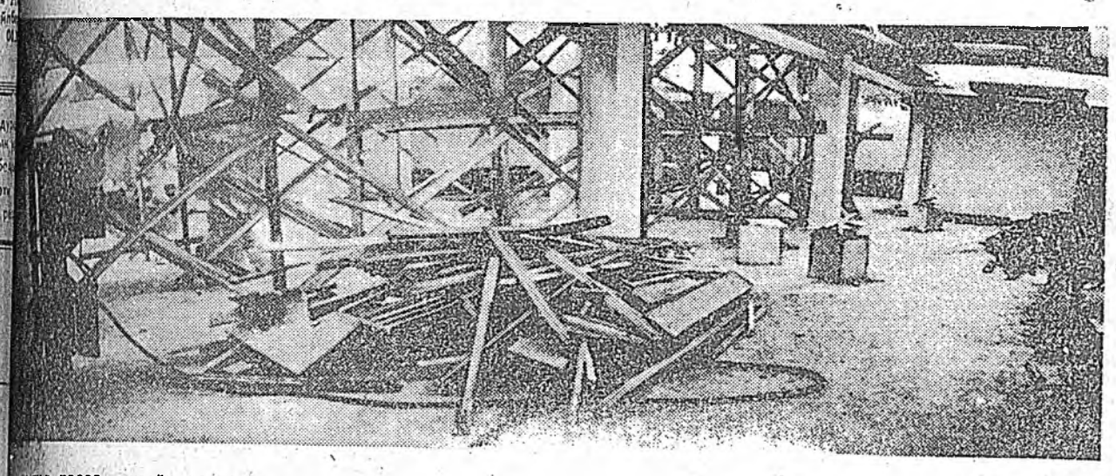

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: музейн досоо тала харуулагдана.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

НОЯБРИИН ЖАГСААЛ ТУХАЙ

М. С. Горбачевтой болон Б. Н. Ельцинтэй зубшэн хэлсээд, ноябриин 7-до Москва хотодо сэрэгэй парад үнгэргэхэгүй гэhэн шиидхэбэри СССР-эй оборонын министр авиациин маршал Е. И. Шапошников абаhан байгаа. Орон дотор тохёолдоhон политическэ ба экономическа байдалда олон тоото сэрэгэй техникэ хабаадуулжа, Октябриин ээлжээтэ ойе тэмдэглэhэнэй хэрэггүй гэжэ Союзай Оборонын министерствэдэ тоолоно.

Ноябриин hайндэрнүүдые үнгэргэхэ тушаа Москва хотын засагаархид ямар түсэбүүдтэй юм ааб гэжэ ТАСС-ай корреспондент hонирхоо hэн.

— Ээлжээтэ ойн үдэртэй дашарамдуулан, олон тоото жагсаалнуудые үнгэргэхэ саг бэшэ гэжэ hананабди,—гээд олониитэтэй ба олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэй холбоо барисаанай талаар Моссоведэй гүйсэдкомой таhагай ахамад мэргэжэлтэн Ю. Косой хэлэнэ.— Жагсаалнууд үнгэргэгдэхэгүй хаш. Зарим партинууд болон ниитын эмхинүүд лэ митингнүүдые үнгэргэжэ магадгүй. Харин мүнөө дээрээ Москвагай правительствада иимэ мэдээнүүд ороогүй байhаар. Саг үшөө бии, олоной хабаадалгатай хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ тушаа мэдүүлгэнүүд ороожо болохо.

(ТАСС).

СССР-эй ГОСБАНКДА

1991 оной түхэлэй 200 ба 500 түхэригэй сэнтэй СССР-эй Госбанкын банковска биледүүдые (банкнодуудые) эрьесэдэ гаргаха тухай.

Рознично сэнгүүдэй реформо үнгэргэлэhөө, хүн зоной мүнгэн олзо доходой дээшэлэлгэhээ уламжалан, ехэ болоhон мүнгэнэй эрьесын хэрэглэмжэ хангаха, тооссоонуудые хэхэдэнь эрхэтэдтэ тааруу зохид болгохо зорилгоор байгша оной дүрбэдэхи кварталда эрьесэдэ бии байhан банкнодуудта нэмэжэ, 1991 оной түхэлэй 200 ба 500 түхэригэй сэнтэй СССР-эй Госбанкын банкнот эрьесэдэ гаргахаар хараалагдана гээд СССР-эй Гүрэнэй банк мэдээсэнэ.

Тэдэниие эрьесэдэ гаргаха тодорхой болзор хэблэлдэ хожом толилогдохо.

„Буряад үнэн"-92

Хэлэхэhээ байха, хашхарха дурамни хүрэнэ

«Хүн түрэлтэнэй эгээл амтан эдимжэ — түрэл хэлэн» гээд хэлсэдэгэй ёhоор, манай буряад арадай урдаа хараха, дээшэнь үргэхэ ори гансахан газетэ «Буряад үнэнэй» анха түрүүн хэблэгдэжэ гараhаар 70 жэлэй ой гүйсэхэнь.

Үндэhэн арадайнгаа дундаршагүй баян хэлые, ёhо заншалые, үндэhэн соёлые, үзэл бодолые хододоо баримталан хэблэжэ байдаг энэ газетымнай эды олон жэлнүүдэй туршада гаража байха үедэнь дабагдаагүй дабаан, гаталагдаагүй дайда үгы гээhаа, алдуугүй гэжэ hанахаар.

Юундэб гэхэдэ, «Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө» гэдэг гээшэбди. Эгээл тэрээндэл адляар, «Үнэн» газетэмнай үе сагайнгаа дабшасаhаа алхамшье хойнотонгүй, ажалша олонойнгоо алдар солые маттан дуулаhаар, амгалан тайбан зузаан, золые арьбадхалсаhаар, далан наhанай дабаан дээрэ гарахань. Иигэжэ буряад арадайнгаа оюун бэлигэй гүн соohоо hонирхон уншажа ябаhандаа, hанал бодолоороо хубаалдажа, заабари, зүбшэл абажа ябаhандаа баясадагби.

Түрэлхи буряад хэлэн хадаа арадаймнай ажабайдалай эхин үндэhэн, элинсэг хулинсагаймнай харилсаа холбоон, ургажа ябаа залуу үетэнэймнай гайхамшагта баялиг ха юм даа. Үндэhэн арадайнгаа энэ сэгнэшэгүй hайхан баялигыөө сахин хамгаалжа, саашадаа бүри hайнаар хүгжөөн hалбаруулхын тула буряад хэлээ үндэрөөр сэгнэдэг үн бүхэн «Буряад үнэн» газетэдээ захил хэжэ, тэрэнээ ургэлжэ уншадаг байха ёhотой гээд hанагдана. Тиин гэhээ хэды олон сэбэр буряад нютагуудта энэ газетын үсөөнөөр тарадаг ушар гомдолтой, муу байдаг. Би өөрынгөө ажаhуудаг Михайловка hууринай жэшээ дээрэhээ энэ хэлэшэеэ баталха байнаб. Михайловкадамнай **233 үрхэтэ буряад, 53 үрхэтэ ород айл ажаhуудаг юм, 233 буряад айлай миил хорёодынь лэ «Буряад үнэн» абадаг.** Тиихэдэ нютагаймнай дунда hургуулиин hурагшадай 435-ниинь буряад, 83-ниинь ород үхибүүд. Иигээд ерэхэлээрээ, манай сэбэр буряад шахуу нютагта түрэл хэлэн дээрэмнай гарадаг газетэ юундэ иимэ муугаар, үсөөнөөр абтанаб гэжэ нилээд бодомжолдог hэм. Тиигэжэ ушарыень ойлгооб гэжэ hананаб. Захааминай райондо жэл бүхэндэ мянга гаран «Үнэн» тараагдадаг. Хэрбээ бидэ, михайловкынхидай, Бургэ, Хуртага, Үлэгшэн болон бусад нютагуудта ажаhуугшадтал адляар, бүряад хэблэлээ хүндэлдэг, дэмжэдэг болоо hаамнай, тэрэ тоо үшөө ехэ байха hэн.

Дээрэ хэлэжэ байгаашадаа тэхэрихэдэ, Михайловкын дунда hургуулида хэдэн жэлдэ буряад хэлэн гээшэ огто заагдаагүй юм. 1949 ондо түрэhэн үхибүүд лэ hургуули дүүргэтэрээ үзэжэ гараа hэн. hүүлээрнь хэдэн жэлдэ таhалдашоо. 1985—1986 онуудай hуралсалай жэлнүүдhээ эхилжэ, Б. С. Баиров гэжэ багша буряад хэлэ заадаг болоо. Тэрэ буряад хэлэнэй заагдахаяа болёод байhан үедэ би багшанарай болон ажахыдамнай болодог суглаанууд дээрэ буряад хэлэн, буряад хэблэл түхай хашартай болотороо хэлэдэг hэм. Ажахынгаа хамтын суглаан дээрэ буряадаараа үгэ хэлэхэдэмни, тиихэ үедэ директор байhан Н. Б. Ринчинов «ородоор дуугара» гэhэн бэшэг намда дамжуулаа hэн. Тэрэниень олондо уншажа үгэhэн хүм, зон мартаагүй байха даа.

Тиихэдэ районой багшанарай суглаа абаад үзэл даа. Манай hургуулиин директор Ю. Ф. Островский буряад хэлэнэй багшагүйгөө мэдэжэ байгаад, тэрээн түхай хэлэнгүй, гансал ород хэлэнэй багша хэрэгтэй гэжэ байhан юм. Эдэ жэшээ, баримтануудые дурдахадаа, иимэрхүү хүтэлбэрилэгшэдэй зэмээр лэ буряад арадай түрэл хэлэн хойшоо түригдөө. иимэрхүүл хүтэлбэрилхы тушаалтад зэмэтэй гэхэ байнаб. Ондоошье яhанай хүтэлбэрилэгшэ hаа, ажаhуужа байhан респубикынгаа үндэhэн арадай соёл, гэгээрэлые хүндэлдэг hаа, хэлэндэнь иимээр хандахагүй байна ха юм. Би иигэжэл ойлгодогби.

Мүнөө «Буряад үнэн» газетынгээ 70 жэлэй ойн болохоёо байхада, Захааминай районой Михайловка hууринда тэрэ газетые олон болгохын түлөө би энэл газетынгээ нюурhаа нютагайнгаа хүтэлбэрилхы тушаалтай хүнүүдтэ хандахамни. **Михайловкын сельсоведэй түрүүлэгшэ Сергей Цыренович Бальжитов Михайловкын совхозой директор Бато Цыренович Семенов хоёр** бүхы Захааминай буряад нютагуудhаа дутангүй, «Буряад үнэн» газетэеэ олоор абажа уншадаг болохын түлөө нэгэ жаахан хүсэлэл оролдолго гаргаял, үхи хубүүдээ эхэ хэлэндэнь hургаял. үндэhэн арадайнгаа түүхэ ба соёлтой түрэл хэлэн дээрэнь танилсуулдаг болоёл, эдэ хадаа таанадай hэшхэлэй хэрэг лэ гэжэ газетын ендэhээ хэлэнэб. Ганса хэлэхэ бэшэ, харин хашхархашье дурамни хүрэнэ.

Цыбикжаб НАЙДАНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

ГЭРТЭЭЛ АБАЖА УНШАhАН ДЭЭРЭ

«Би «Буряад үнэн» газетые гурбан жэлдэ уншажа байнаб. Түрүүн гэртээ бэшэжэ абадаггүй байхада, эндэ тэндэ дайралдаhан гү, али энэ тэрэ hонин юумэнэй хэблэгдэhэн тухай дуулахадаа, ганса нэгэ номер худалдажа абаад, уншадаг hэм. Тиимэ байхадаа, сэхыень хэлэхэдэ, балай ехэ сэгнэдэггүй байгааб. Харин мүнөө гэртээ үргэлжэ уншадаг болоhонhоо хойшо энэ газетэдэ ондоогоор хандадаг болоhоноо тэмдэглэхэ хэрэгтэй гээд hананаб.

Энэ гурбан жэл соо «Буряад үнэнhөө» арадайнгаа түүхэ, ёhо заншал, үгай бэшэгүүд, буряадайнгаа урда үеын солото хүнүүд тухай мэдэдэг боложо байнаб. Ходо уншажа байhан хүнэй hонирхохо юумэн нилээд ехэ байдаг лэ гээшэ. Ондоошье хүнүүдтэй хөөрэлдэхэдэмни, hүүлэй жэлнүүдтэ энэ газетын ехэ hонин, удхатай болоhые тэмдэглэдэг. Тэрэ зуб,

Минии онсо hонирходог юумэ гэхэдэ, «Хүн ба үе саг» гэжэ гаршагтай очеркнууд, угай бэшэгүүд, хуушан монгол хэлэн гэжэ хэлэхэ байнаб. Саашадаа хуушан монгол хэлэнэй грамматикатай уншагшадаа танилсуулха байгаат гэжэ дурадхаха байнаб. Тиихэдэ буряад зоной уг гарбал тухай хөөрэhэн материалнуудые, домогуудые олоор үгэлсэдэг болоо hаатнай, hайн hэн ха гэжэ hанагдана.

Гараха жэлэй захил хэлгын халуун хаhа ороод байна гээшэ ааб даа. Тэрээнhээ уламжалан, шэнэ жэлдэ эдэ хэлэhэн дурадхалыемни хараадаа абаха бэээт гэжэ найданаб.

Захил хэлгэеэ амжалтатайгаар үнгэргэхыетнай хүсэнэб.

Ж. ЦЫДЕНОВ,
Буряадай «Фтизиатрия» нэгэдэлэй врач.

АРАДАЙ АМАН ЗОХЁОЛ ШЭНЖЭЛЭГШЭ

Буряадай элитэ эрдэмтэн Цыбен Жамцараногой түрэhөөр 110 жэлэй ойн баярые республикымнай олониитэ үргэнөөр тэмдэглэжэ байна. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор В. Найдаковой Жамцараногой жэнхэни буряад арадайнгаа аман зохёол шэнжэлэлгэдэ горитой хубитые оруулhан тухай хөөрэhэн статьятай, мүн Буряадай ССР-эй арадай уран зохёолшо Ц-Ж. Жимбиевэй эрдэмтын ажал ябуулгые мүнхэлхэ hанамжануудтай газетын гурбадахи нюурта танилсагты.

ДЕПУТАТ арадай түлөөлэгшэ

ЗОНДОО ХҮНДЭТЭЙ

Толтойн сельскэ Советдэ хорин депутат һунгагданхай юм. Байгша оной эхинһээ хойшо тэдэнэр бултадаа шахуу һунгагшадайнгаа урда тоосоһон байна. Эдэ тоосоонуудые хаража үзэхэдэ, арадай депутадуудай хэһэн, бэелүүлһэн хүдэлмэри эли тодоор харагдана. Өөрынгөө уялга харюусалгатайгаар, эрхим һайнаар дүүргэдэг депутадууд бии. Мүн баһа мүртэй юумэ хээшьегүй, хайша хэрэгээр хүдэлдэг депутадуудшье бии гээд элирнэ. Би мүнөө депутадайнгаа уялгануудые һайнаар дүүргэдэг хүнүүд тухай хөөрэхэ хүсэлтэйб.

Энэ сельсоведэй депутат «Восточные Саяны» колхозой жолоошон Владимир Лопсонович Сагалуев өөрынгөө ажал хэрэгүүдээр олондо мэдээжэ болонхой. Жолоошоной ажал мэдээжэ, үдэр бүри харгыда ябахада хүндэ даа. Гэбэшье тэрэ эсэгөө гэжэ хэбтэдэггүй, депутадайнгаа уялгануудые дүүргэхые оролдодог хүн юм. Һунгагшадай захил олон. Тэдэнэй хойно гарахын тула саг хэрэгтэй. Владимир Лопсонович тэдэнние бэелүүлхын тула яһалал оролдодог, дээдын зургаануудта хандажа, шиидхэбэри абхуулдаг байна.

Харгы барилга-заһабарилгын участок ажахы доторой бүхы харгынуудые колхоздо даалгажа хэгдэнэн хэрэг болоно. Тезд колхоз өөрөө эдэ харгынуудые заһабарилжа, харууһалжа шадахагүй байна. Юуб гэхэдэ, хэрэгтэй тусхай техникэгүй, заһабарилха саг шье үгы. Энэ ушарһаа гол харгынууд хаягдажа, хүнэй ябахын аргагүй болошоо юм. Тиимэһээ зоной зүгһөө ехэ гомдол орожо, тэдэнние заһабарилха эрилтэнүүд табигдаа һэн.

Энээнние Владимир Лопсоновичшье хаража, мэдэжэ байгаа ааб даа. Колхозой эдэ харгые заһабарилжа шадахагүйбэ ойлгожо, тэдэнние һөөргэнь харгы заһабарилгын участогта бусааха ябуулга хэжэ эхилһэн байна. Мүнөө энэ асуудал шиидхэгдэжэ, харгы заһабарилдаг бодото эзэндэнь бусаагдаа. Сагалуевай хэлэһэнэй ёһоор, ажалша коллектив бүхэн өөрынгөө сэхэ уялга дүүргэхэ ёһотой. Колхоз мяха, һү үйлэдбэрилхэ, харин харгышад харгынуудаа заһабарилха, харууһалха уялгатай.

Тэрэшэлэн Владимир Лопсоновичнь һунгагшадайнгаа ажаһуунай талаа дүрэ тавиһан. Тэдэнэй ажалые хэрэгтэй гэжэ үзэжэ, эдэбхижүүлхэ хүдэлмэри хэгдэнэ. Гэбэшье энээнһээнь үрэ үшөөл гаранагүй.

Гэхэтэй хамта тус сельсоведэй олонхи депутадууд зоной этигэл харюулхые оролдоно гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Иимэ депутадуудай тоодо Загда Ширипоовна Занданова ороно. Энэ нүхэр депутадаар олон жилдэ удаа дараалан һунгагдажа байнхай. Нютагайнгаа һонин дуулһан мэдэнэн байдаг. Толгойн хүн зоной хэрэглэмжэ хангалгын пункт ехэ муугаар хүдэлдэг байгаа. Энэ тэрэ юумэ оюулхын тула зон Хэрэн ошохо баатай болодог һэн. Энээнние харавда абажа, Загда Ширипоовна юумэ өөдог эхэнэрнүүдые оложо, тэдэнэртэ зонһоо захил абаад, гэртээ өөхо арга олгожо байнхай. Энэ хүдэлмэридэнь Хойморой сельпо туһална. Энээнэй ашаар гэрэй эзэн эхэнэрнүүд ажалтай боложо, нютагайнь зон амарха байһаниинь эли.

Энээнһээ гадна, Загда Ширипоовна нютагтаа эхэнэрнүүдэй советдэй түрүүлэгшэ юм. Тэрэнэй ударидалга доро залуу үеэтэнние хүмүүжүүлхэ хараатай ехэ хүдэлмэри ябуулагдана.

Олоной түлөө оролдожо, энэ хүшэр хүндэ сагта нютагайнгаа байдал багашье һайжаруулхые хүсэжэ ябаһан иимэл депутадууд зоной дунда хүндэтэй ха юм.

В. СЕМЕНОВ.

РСФСР-эй ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАХИ

РСФСР-эй БҮРИДЭЛДЭ РЕСПУБЛИКАНУУДТАХИ ПРЕЗИДЕНТЫН ТҮЛӨӨЛЭГШ САГ ЗУУРЫН ДҮРИМ БАТА

1. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог РСФСР-эй Президентын түлөөлэгшэд тухай рим баталха.

2. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог зохиох РСФСР-эй Президентын түлөөлэгшэдые гэрнүүдээр, транспортна хэрэгсэлнүүдээр, зүйлнүүдээр ба ажалай оньһон техникээ эй Президентын баталһан сметын ёһоор, ликанска бюджедэй мүнгэ зөөри хэрэглэ зидентын захиргаан РСФСР-эй Президен ажал ябуулгада мүнгэ һомолхо.

РСФСР-эй През

1991 оной сентябриин 2.

РСФСР-эй БҮРИДЭЛДЭ РЕСПУБЛИКАНУУДТАХИ ПРЕЗИДЕНТЫН ТҮЛӨӨЛЭГ САГ ЗУУРЫН ДҮРИ

РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республик эй Президентын түлөөлэгшэдэй ажал яб ба тэрэнэй гурим саг зуурын тус дүримо

1. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудтахи РСФСР-эй Президентын түлөөлэгшэд РСФСР-эй Президентээр томилогдохо ба РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай ниислэл хотодо түбхинэхэ.

2. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудтахи РСФСР-эй Президентын түлөөлэгшэд:

РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай гүрэнэй засагай ба хутэлбэриин зургаануудтай, тушаалта нюурнуудтай РСФСР-эй Президентын, РСФСР-эй гүрэнэй засагай дээдын гүйсэдхэхы зургаануудтай харилсаа холбоо хангадаг;

РСФСР-эй хууляар ба тус дүримөөр тогтоогдоһон хэмжээгээр, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай гүрэнэй засагай ба хутэлбэриин зургаануудтай хамта зохихо нютагта РСФСР-эй Президентын шиидхэбэринүүдые бэелүүлгэдэ туһалдаг.

3. РСФСР-эй Конституциин, РСФСР-эй хуулиин, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикын Конституциин ба хуулиин ёһоор РСФСР-эй Президентын түлөөлэгшэд байһан газартаа хүдэлдэг.

4. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудтахи РСФСР-эй Президентын түлөөлэгшэдые РСФСР-эй Президентын саг үргэлжын түлөөлэгшэд толгойлдог.

5. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудтахи РСФСР-эй Президентын саг үргэлжын түлөөлэгшэ РСФСР-эй Президентын Указуудаар тушаалда томилогдодог ба тэрээнһээ сүлөөлэгдэдэг.

РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикадахи РСФСР-эй Президентын саг үргэлжын түлөөлэгшэ политическэ партинуудай гэшүүн байхаяа болихо ёһотой.

РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикадахи РСФСР-эй Президентын саг үргэлжын түлөөлэгшэ гүрэнэй, худалдаа наймаанай ба ниитын зургаануудболон организациннуудта ямаршье ондоо тушаал эзэлжэ шадахагүй, олзо оршо олохо ажал ябуулга эрхилхэ эрхэгүй.

6. РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикадахи РСФСР-эй Президентын саг үргэлжын түлөөлэгшэ:

РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикын гүрэнэй засагай ба хутэлбэриин зургаануудтай, нютагай өөһэдын хуулиин, сортнь баһал бага доошоо оронхой.

Мүнөөдэрэй тохёолдоод байһан энэ байдалые хубиин, хамһабариин ажахынууд, ажалшад али һайжаруулжа шадаха юм гү? Эдэнэр хэр шадаха гээшэб? Баһал маргахаар байна. Һүүлэй үедэ хүн зоной үмсэдөө адууһа мал хэды олоор баридаг болоошье һаань, иланга яа һү худалдан абалгаар байдалаа һаядагшье һайжаруулхаяа байна бэшэбди. Тэжээлээр, иланга яа талха тарианай зүйлөөр, холимог гурилаар үмсын ажахые хангаха гээшэ мүнөө ехэл хүшэр болошонхой.

Фермерүүд юу хэхэ болоноб? Газарай реформын үнэн дээрээ бэелүүлэгдэжэ эхилхэдэнь, бидэ эдэнэртэ ехэл найдаһан байгаабди. Газарай реформын талаар районно комитедэй мэдүүлһэнэй ёһоор, Яруунада мүнөө тарианай 12 ажахы тоологдоно. Юундэ тоологдохо болоо юм? Эдэнэй табаниинь районно Советдэй гүйсэдкомой шиидхэбэреэр тусхай эрхэтэй болоһон аад, үнэн дээрээ бээ даагаад хүдэлжэ шаданагүй. Колхоз, совхозһоо амяараа гараад, бээ даагаад хүдэлжэ байһан фермерүүдые хургаяа дараад тоолохоор байна. Эдэнэрнай Гүндэһээ В. Зандынов, Нарһатаһаа С. Цыбиков, Ц-Е. Доржиев, Тулдуунһаа Ц. Очиров, Комсомольск һууриннаа А. Савин, Гоондоһоо Ц-Д. Зундуев, Инсэнгэһээ Ц. Будаев гэгшэд болоно.

Газарай реформын талаар районно комитедэй мэргэжэлтэ Б. Цыдыповэй мэдүүлһэнэй ёһоор, тарианай ажахынуудта бүхыдөө 686 гектар тон һайн гэхээр бэшэ хүдөө газар даалгагдажа үгтэнхэй. Эдеэ хоолой асуудалнуудые шиидхэлгэдэ фермерүүдэй еруулжа байһан хубита тухай хэлэхэнь мүнөө эртэшэг байна. Эдэнэр өөһэдынгөө үйлэдбэриин баазануудые һаанайл байгуулжа эхилэнхэй. Техникэ, машинын асуудал үшөөл шиидхэгдэнэгүй. Адууһа мал хэрэгтэй материалнуудые худалдажа абаха гээшэ баһал хүшэр. Район дотор гансал Андрей Петрович Савинай даадаг бишыхан коллективые бишыхан олзо оршотой гэжэ мэргэжэлтэд мэдүүлээ һэн. Тэрэ байгша ондо өөһэдынгөө хонидой нооһыень хайшалхадаа, 12 мянган тухэригөөр тэрэнээ худалдаба. Энэ нүхэрнай ажалша бүхэриг, шэнэ юумэнһээ гэдэргээ балай таталдадаггүй хүн. Фермерэй мэдэлдэ мүнөө эбэртэ бодо мал, туулайнууд харууһалагдадаг юм. Һүүлэй һүүлдэ колхоз, совхозуудые һалгаха, һандаргаха хэрэгтэ газарай реформо буруу һүргэхэ гэжэ зарим хүтэлбэрилэгшэдэй тоолодогынь баһал буруугаар байбал хаш. Фермерэй ажахынуудые байгуулгада баһал хүсэл хэрэгтэй гээшэ ааб даа. Тэрээнһээ гадна, өөрөө тон хүндэ хэрэгтыень бэдээ даажа абаха ушартай болоно. «Фермерүүд юундэ болоно үгыбта?» гэжэ би арендэ подрядай гуримаар ажалладаг нэгэ малшанһаа һаяхан һураа бэлэйб. Харин тэрэмни хүндөөр һанаа алдаһанайнгаа һүүлээр: «Юундэ? Совхоздо эндэ-тэндэ хүдэлһэн болоод, һайн салин дээрээ ажана тэнюун һуухаһаа дээрэ үшөө юун байхаб» гээд үнэн зүрхэнһөө хэлэһыень баһал бодомжолжо үзэхөөр байна.

Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд өөһэдынгөө тала хаража, хэһэн ажалаа сэгнэжэ һураха ёһотой гэжэ би һанаха байнаб. Мүнөө мүнгэн үнэ сэнгээ ехэл буураа. Тэрээгээрээ юушье худалдажа абажа шадахаяа болёош. Ажахын, ниитын үйлэдбэридэ ажалшадай өөрынь үмсын гэһэн шуһаараа олоһон зөөри гэжэ байхагүйнь харамтай. Бүхы юумэн хамтын болоно бшуу. Газартаа эзэн байха гэжэ бидэ оло дахин хэлэдэгшье, бэшэдэгшье гээшэбди. Үнэн дээрээ худөөгэйхид газартаа, малдаа, техникэдээ эзэн байхаяа болинхой. Арендэ подрядай, гуримааршье, кооперацидашье, акционершье болог, үмсөөрөөшье байг өөрэгүйл даа. Ямаршье гуримаар хүдэлхэдөө, хүн гээшэ зөөриеэ арьбадахын, тэрэнээ олон болгохын түлөө оролдохо, тэмсэхэ ёһотой болоно бшуу.

Газарай реформо саашаа үшөөл хүргөөгдөөгүй байна. Район дотор газарай бүридхэл хэгдэбэ. Нютагай сельскэ, сомоной Советдүүдэй мэдэлдэ 49 766 гектар газар даалгагдажа үгтөө. Энэмнай минии һанаанда тиимэ бага газар бэшэл даа. Хүдөөгэй хэрэгтэлэмжын газар энээнэй тэн хахадһаа халта багань гэхэ гү, али 23 788 гектар газар болоно. Урдандаа үмсын малай бэлшэдэг байһан 18 мянган гектар газартань бэлшээри юм. Таһалагдажа үгтэнэн дүрбэнэй нэгэ хубидань хүдэлхэ дуратайшуул, фермерүүд мүнөө олдоошье үды.

Агропромышленна сектортэ 1—2 жилэй саада тээ ёхэл шуураатай байгаа. Хаа-хаанагүй подрядай гуримууд, арендэ харилсаанууд нэбтэрүүлэгдээ, тэрэнние саашадань нэбтэрүүлхэ талаар яһала тодорхой хэмжээнүүд абтаа, хүн зоние хэһэн ажалаарнь урмашуулха талаар туршалганууд хэгдээ. Мүнөө аали намдуу байдал тогтонхой. Шуураамнай эргэшэг замхаршоо гээшэ гү гэжэ һанамаар. Хүдөөдэ мүнөөнэй ашаг үрэтэй үйлэдбэри тогтоожо, ёһотой эзэдые бии болгохо талаар зургааһаа дээшэ жэл соо нилээд оролдолго гаргадаба. Тезд эндэ үшөө илалтын түйлагдаагүй байһаниинь харамтайл.

А. САЛЬВАССЕР,
«Улаан-Туяа» газетын редакциин хүдэлмэрилэгшэ.

Газарай реформо ямараар бэелүүлэгдэнэб?

ЭЗЭТЭЙ БОЛОХО ГЭЭШЭ ГҮ?

Мүнөө үедэ хүн зоние ямаршье юумээр гайхуулхаяа, айлгажа һүрдөөхэеэ болёош. Үлэн хооһон, хүшэр хүндэ сагай дүтэлжэ байһаарнь олохон хүнүүд ехэл һанаата болоно. Эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдадаг магазинуудай хооһоршоһон тагууд, бии байһан ямаршье продуктнуудай хойноһоо ута унжагай таһалгаяагүй оошор, списогээр гү, али талоноор үгтэхэ бирагүйшэг нормо олоной һанаае зобооно. Хото городтошье, хүдөө нютагуудташье алин аливдань гэхын аргагүй, байдалынь тон адлирхуу, һайн тээшээ хубилна гэжэ хүлеэнэнэйшье үлүү хеш. Ороной ондоо регионуудһаа эдеэ хоолой зүйлнүүд эльгээгдэхэ гэжэ хүлеэнэнэйшье дэмы болонхой. Россин алишье область, хизаар, республика мүнөө үедэ өөрынгөө газар дээрэһээ үйлэдбэрилэгдэһэн эдеэ хоолой зүйлнүүдээ ондоо тээшэнь эльгээхээ болинхой. Юу үйлэдбэрилнэб, тэрэнээ өөһэдөө хэрэглэдэг байна ха юм. Ушар тиимэһээ орон дотороо хүн зоние эдеэ хоолоор хангалгын нилээд муудаһыень ойлгохо шухала. Бүри һаяхан Омско областёор ябажа ерээб. Ойрын жилнүүдтэ байһан шэнги тиимэ элбэг продуктнуудай тэндэ хэды үгы байгаашье һаань, хүнэй түрүүшын үедэ хэрэглэхэ эд бараан, эдеэ хоолой зүйлнүүд яһала бии. Эдеэ хоолой гол зүйлнүүдтэнь үнэ сэнгэй хэды дээшэлээшье һаань, зүгөөр манай регионойхитой сасуулхада, нилээд доошоо байха юм. Энэ үрэ дүн хаанаһаа эхитэй юм ааб гэбэл, газар дээрээ хүдэлдэг, хубиин, хамһабариин ажахынуудые хүргөөдэг болоһыень, тэдэнэртэ үбһэ тэжээлээр, залуу мал, шубуудые худалдажа абаха хэрэгтэ, мүн үйлэдбэрилһэн продукци худалдахадань, туһаламжа үзүүлдэг байһыень гэршэлжэ үгэнэ бшуу.

Аграрна секторые саашадань эрид хүргөөхэ талаар Союзна болон Россин правительствануудай абаһан олон тоото шиидхэбэринүүд, тогтоолнууд хүдөөгэй байдалые үнэн дээрээ һайжаруулжа шадабагүй. Эндэһээ хүн зоной стол дээрэ тон хэрэгтэй эдеэ хоолой зүйлнүүд тиимэ элбэгээр табигдахаяа болинхой. Юумэнэй һайн тээшээ һаядаашье хубилхаяа байһыень мүнөө хэлэхэнь хүшэр. Үнэн байдал абаад харабал, жилһээ жилдэ продукци үйлэдбэрилгэ эрид доошолжо байна. Энэ хэлэгшөөд хэдэн тоо, баримтануудаар батадхахада өөрэгүй. Байгша оной түрүүшын хахад жилэй хугасаа соо Яруунын колхоз, совхозууд, нёдондо жилэй энэ үеынхидэ орходоо, һү худалдан абалгаяа 14 процентээр, бага болгожорхибо. Үйлэдбэрилэгдэһэн продукциин шанарыньшье мүн лэ доошолонхой. Туранхай, бага шэгнүүртэй мал гүрэндэ тушаагдана. Һүнэй тоолигынь, сортнь баһал бага доошоо оронхой.

Мүнөөдэрэй тохёолдоод байһан энэ байдалые хубиин, хамһабариин ажахынууд, ажалшад али һайжаруулжа шадаха юм гү? Эдэнэр хэр шадаха гээшэб? Баһал маргахаар байна. Һүүлэй үедэ хүн зоной үмсэдөө адууһа мал хэды олоор баридаг болоошье һаань, иланга яа һү худалдан абалгаар байдалаа һаядагшье һайжаруулхаяа байна бэшэбди. Тэжээлээр, иланга яа талха тарианай зүйлөөр, холимог гурилаар үмсын ажахые хангаха гээшэ мүнөө ехэл хүшэр болошонхой.

Фермерүүд юу хэхэ болоноб? Газарай реформын үнэн дээрээ бэелүүлэгдэжэ эхилхэдэнь, бидэ эдэнэртэ ехэл найдаһан байгаабди. Газарай реформын талаар районно комитедэй мэдүүлһэнэй ёһоор, Яруунада мүнөө тарианай 12 ажахы тоологдоно. Юундэ тоологдохо болоо юм? Эдэнэй табаниинь районно Советдэй гүйсэдкомой шиидхэбэреэр тусхай эрхэтэй болоһон аад, үнэн дээрээ бээ даагаад хүдэлжэ шаданагүй. Колхоз, совхозһоо амяараа гараад, бээ даагаад хүдэлжэ байһан фермерүүдые хургаяа дараад тоолохоор байна. Эдэнэрнай Гүндэһээ В. Зандынов, Нарһатаһаа С. Цыбиков, Ц-Е. Доржиев, Тулдуунһаа Ц. Очиров, Комсомольск һууриннаа А. Савин, Гоондоһоо Ц-Д. Зундуев, Инсэнгэһээ Ц. Будаев гэгшэд болоно.

Газарай реформын талаар районно комитедэй мэргэжэлтэ Б. Цыдыповэй мэдүүлһэнэй ёһоор, тарианай ажахынуудта бүхыдөө 686 гектар тон һайн гэхээр бэшэ хүдөө газар даалгагдажа үгтэнхэй. Эдеэ хоолой асуудалнуудые шиидхэлгэдэ фермерүүдэй еруулжа байһан хубита тухай хэлэхэнь мүнөө эртэшэг байна. Эдэнэр өөһэдынгөө үйлэдбэриин баазануудые һаанайл байгуулжа эхилэнхэй. Техникэ, машинын асуудал үшөөл шиидхэгдэнэгүй. Адууһа мал хэрэгтэй материалнуудые худалдажа абаха гээшэ баһал хүшэр. Район дотор гансал Андрей Петрович Савинай даадаг бишыхан коллективые бишыхан олзо оршотой гэжэ мэргэжэлтэд мэдүүлээ һэн. Тэрэ байгша ондо өөһэдынгөө хонидой нооһыень хайшалхадаа, 12 мянган тухэригөөр тэрэнээ худалдаба. Энэ нүхэрнай ажалша бүхэриг, шэнэ юумэнһээ гэдэргээ балай таталдадаггүй хүн. Фермерэй мэдэлдэ мүнөө эбэртэ бодо мал, туулайнууд харууһалагдадаг юм. Һүүлэй һүүлдэ колхоз, совхозуудые һалгаха, һандаргаха хэрэгтэ газарай реформо буруу һүргэхэ гэжэ зарим хүтэлбэрилэгшэдэй тоолодогынь баһал буруугаар байбал хаш. Фермерэй ажахынуудые байгуулгада баһал хүсэл хэрэгтэй гээшэ ааб даа. Тэрээнэй зүйлнүүд хүдөөгэйхидтэ худалдагдахань.

Гадна комбайнернуудые, механизаторнуудые, таряа хуряалгада хабаададаг бүхы хүнүүдые эдеэ хоолоор, промышленна эд бараагаар хангаха зорилго тон шухала юм. Энэ талаар мүнөө дээрээ ёһотой нөөсэ үгы, гэбэшье саахар, тоһо, гурил, макароной зүйлнүүд гэхэ мэтэдэ мэдүүлгэ үнинэй үгтэнхэй.

700 хайрсаг мохоорхо лаб бии, районуудаар хубаарилан эльгээхэ хэрэгтэй. Тиихэдэ мяханай, тоһоной талаар иланга яа шахардуу. Юуб гэбэл, гансал хүүгэдэй ясли-садуудые, дайнай, ажалай инвалидуудые хангахаар гээд энэ продукцимнай эльгээгдэнэ бшуу.

Манай холбоон ороной ондоо область, хизаарнуудһаа нэмэлтэ продукци худалдажа абана. Һүүлэй үедэ 3 секци үндэгэ, мяха асаруулаабди.

Һанаа зобоpитой юумэн гэхэдэ, угаалгын зүйлнүүд болоно. Тооһо тортогтой косолдоһон механизаторнуудта, комбайнернуудта угаалгын зүйлнүүд угаа хэрэгтэй ха юм. Энэ талаар захилаймнай оройдоол 40 процентнь хангагдана.

В. ФОМИЦКИЙ.
Буркоопсоюзай худалдаа наймаанай талаар директорэй орлогшо.

Цыпилма Цыренжапова 10-дахи класс дүүргэһэнэйнгээ һүүлдэ өөрынгөө дураар районой хэлхеэ холбооной узелда телефонистаар хөөрэжэл шахуу худэлөө. Тэрэ, 1989 ондо Новосибирскын хэлхеэ холбооной институт дүүргээд, мүнөө Хэжэнгын районой хэлхеэ холбооной узелэй АТС-тэ инженерээр худэлнэ. Цыпилма Цыдыповна район соогоо эгээл залуу инженернүүдэй нэгэн болоно бшуу. Тэрэнэй хэһэн ажал ходөдөө маргаалда хүртэдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: залуу инженер Ц. Ц. Цыренжапова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

«ХУША» НЭРЭДЭЭ ХҮРЭХӨӨР...

Улаан-Удын локомотив-вагон заһабарилгын заводой дэргэдэ эмхидхэгдэһэн «Хуша» гэжэ бага предприятиин директор С. К. Сытин өөрынгөө предприяти тухай иигэжэ хэлээ һэн:

— Элдэбын түүхэй эд, модон зүйлнүүд гоё хайрсагууд соо ябталагдаад, манай хэлсээтэ предприятинуудһаа заводтомнай асарагдана. Эдэ хайрсагуудые урдандаа хэрэгсээнгүй хаяжархидаг байгаа ха юмбибди. Мүнөө манай бага предприяти эдэ хайрсагуудта «хоёрдохи амидарал» үгэнэ. Тиигэжэ хотымнай хүн зон хайрсагуудһаа хэгдэһэн арадай үргэн хэрэглэмжын эдбараа худалдажа абаха аргатай болобо.

— Предприятиинтнай худэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэн тухай асуудал хэр шиидхэгдэнхэйбэ? — гээд һонирхоходо:

— Энэл асуудалай хүсэд һайнаар, һанаһанда хүрэмөөр үшөөл шиидхэгдээгүй байһанда халагламаар,— гээд Сергей Кондратьевич хөөрэбгөө үргэлжэлүүлбэ.— Юуб гэхэдэ, манай предприяти гаргашаяа харюулха ёһотой. Тодорхойлбол, худэлжэ олоһон мүнгэмнай хуу манай болоно. Тезд энэ бүхы мүнгээ салин хүлһэн болгоод лэ хубаажархиха эрхэгүйбди. Эгээл түрүүн бага предприятиингаа материальна үндэһэ һуурние хүгжөөхэ тухай бодохо хэрэгтэй. Тиихэдэ социальна страхованида хубиинь эльгээхэ, хүлөөр барифан станогуудайнгаа, электрын элшэ хүсэ хэрэглэһэнэйнгээ түлөө мүнгэ түлэнэбди. Һүүлэй һүүлдэ гараад ерэхэдээ, гаргашамнай оршоһоо ехэ болоод үгэнэ. Теэд үридөө дарагдаад һууха аргагүйбди, предприятимнай хаагдаха болоно бэд даа. Энэ хүшэр хүндэ байдалһаа нигэнээр гараха ёһотойбди гэжэ һанаанаб...

Мүнөө үедэ «Хуша» яһала хүл дээрээ гаража байна. Тэдэнэй үйлэдбэрилдэг гол продукци иигэнээр наймаалагдахаар бэлдэгдэнэ. Тиихэдэ энэ бага предприятиие анхан эмхидхэһэн ЛВРЗ-гэй үгэнэн байшан заһабарилагдажа дүүрэхэ дүтэлэнхэй. Заводой барилгазаһабарилгын цехэй худэлмэришэд хананнуудыень штукатурдаа, сагаадаа, шэрдээ.

«Хушын» продукци тухай хэлэхэ болоо һаа, тэрэнь заводой магазинда огто хэбтэдэггүй. Штакетник, топлицэ баріха модон, үнгэлэгдэһэн болон бусад хабтагайнууд тэрэл саггаа дуулһашадаг. Барилгын эдэ материалнуудай сэн хотын магазинуудайхиһаа үнэгүй ха юм. Һаяхан предприяти хубсаһа угаадаг досканнуудые хэжэ, наймаанда гаргаба. Энэ продукциингаа түргэн болзор соо худалдагдаа һаань, саашадаа үйлэдбэрилхэ, магазинда үни хэбтээ һаань, үйлэдбэриеэ зогсоохо хараатай. Тиихэдэ хушынхид өөһэдынгөө эскизээр мебель хэжэ эхилхэ юм. Эндэ хүнүүд өөһэдынгөө дуратай мебель захиха аргатай болохо. Мүнөө үедэ мебель бүтээдэг хүнүүдэй бригада эмхидхэгдэнэ, мүн хабтагай модон, лааг, шэрэ гэхэ мэтэ худалдагдажа абтана.

Бага предприятиин директор С. К. Сытинтэй хөөрэлдэжэ байха үедэмни: «Магазинда хэзээ модо оруулхабта? Штакетнигүүд худалдаанда бии гү? Үнгэлэгдэһэн хабтагайнуудые танһаа абахаар гү?»—гэхэ мэтэ асуудалнуудтайгаар хүнүүд ерэжэл байха юм. Зарим хүнүүдтэнь директор: «Мүнөө дээрээ үгы байна. Хойто долоон хоногто ерэжэ мэдээрэйгты» гэһэн харюу үгэнэ. Бэшыень магазин эльгээхэдээ «Ошожо мүнгээ түлэгты. Гансал абаашахадатнай туһалха аргагүйб—машина бидэндэ үгы»,— гэхэ юм.

Энэ хөөрэлдөө шагнаад байхадаа, «Хушын» үйлэдбэрилдэг продукциие хүнүүд хүлеэжэ ядадаг юм байна гэжэ ойлгоо һэм. Тиихэдэ эндэ ашаа зөөдэг машина аргагүй хэрэгтэй байна. Завод предприятида иимэ машина худалдажа абахыень 15 мянган тухэриг үгэнхэй. Мүнөө машинаяа иимэ эзнгээр эн худалдахаб даа? Гурбадахи кварталда заводто шэнэ машинанууд ерэхэ ёһотой. Заводнай үгэдөө хүрэжэ, нэгэ машина үгэхэ бээ гэжэ хушынхид найдана.

Предприятиин шухала асуудалнуудай нэгэн гэхэдэ, тухеэрэлгээр хангалга болоно. Мүнөө эндэ модо тэбхэрлэн хюрөөдэдэг нэгэ станок худэлгэгдэнэ. Заводой дархалалгын цехэйхид «Хушын» хушэр байдалые яһала ойлгожо, хөөрдохи халаанда цехэйнгээ станогуудые тэдэнэй мэдэлдэ үгэһэн байна.

«Хуша» гэжэ энэ бага предприяти яһала һайн тулгууритай, тэдхэмжэтэй һэн тула саашадаа һалбаран хүгжэхэ нэрэдээ хүрэжэ, хүн зондоо аша туһатай байха бээ гэжэ һанагдана.

В. СИУНОВА,
манай штатнабэшэ корр.

Эд бараанай-түүхэй эдэй Россин биржын акционерхэ бүлгэм 1990 оной апрель соо Москва хотодо эмхидхэн байгуулагдаа һэн. СССР-эй эгээн томо энэ биржын бүридэлдэ бүхы республика болон районуудай брокерско 600 конторо ородог юм. Уставаар хараалагдаһан жасань 50 миллион түхэриг болоно. 400 шахуу акционертэй ябуулгые

Ц. Ж

РАД

Цыбен
гарай
Түрэл
арадуу
шэнжэл
байхы
ябуулг
на банк
Биржэ
элдэб янзы
лет, нефть
металл бо
далдадаг,
ЗУРАГ
наймаанай-
биржэ.
ТАСС

Ургаса хуряалга—91

УНДА ЭДЕЭН УГАА ХЭРЭГТЭЙ

Хилээмэ, гурилаар дуталдангүй, ерэхэ жилые ядамаггүй үнгэргэхын тула ороо-һо таряагаа һайнаар хуряажа абаха хэрэгтэй. Энэ худэлмэриин эршэтэй байхын тула экономическа урмашуулга хэрэглэгдэхэ ёһотой.

Ороо-һо таряа түсэбһөө гадуур тушаа-һан ажахынуудай түлөөлэгшэд иимэ урмашуулгада хүртэхэ. Ушарынь гэхэдэ, хараалагдаһанһаа үлүү ороо-һо таряа хуряан абагшадта Буркоопсоюзаар, республикын Худалдаа наймаанай министерствээр дамжуулан, 697 хүнгэн автомобиль, 1500 холодильник, 2700 угаалгын, 900 өёдолой машина, 1600 телевизор худалдагдаха байна. Жэшээлбэл, түсэбһөө гадуур 200 тонно ороо-һо гү, али 250 тонно хартаабха, овощ тушаа-һан ажахынууд — хүнгэн автомобиль, түсэбһөө гадуур 10 тонно ороо-һо гү, али 15 тонно овощ үйлэдбэрилэгшэд холодильник худалдажа абаха эрхэтэй болохо.

Нёдондоной ургаса хуряалгада эдэбхитэйгээр хабаадажа, түсэбһөө гадуур продукци тушаа-һан ажахынуудта найдуулагдаһан эд бараа эгээл мүнөө үедэ худалдагдана. Нилээд ороойтоо, тезд болзорынь иимэ болоол даа. 1990 оной түсэбһөө гадуур ургасын түлөө 100 хүнгэн автомобиль, 1900 электропылесос, 5 мянган дүрбэлжэн метрэй хибэс, өёмол, трикотаж зүйлнүүд худөөгэйхидтэ худалдагдахань.

Гадна комбайнернуудые, механизаторнуудые, таряа хуряалгада хабаададаг бүхы хүнүүдые эдеэ хоолоор, промышленна эд бараагаар хангаха зорилго тон шухала юм. Энэ талаар мүнөө дээрээ ёһотой нөөсэ үгы, гэбэшье саахар, тоһо, гурил, макароной зүйлнүүд гэхэ мэтэдэ мэдүүлгэ үнинэй үгтэнхэй.

700 хайрсаг мохоорхо лаб бии, районуудаар хубаарилан эльгээхэ хэрэгтэй. Тиихэдэ мяханай, тоһоной талаар иланга яа шахардуу. Юуб гэбэл, гансал хүүгэдэй ясли-садуудые, дайнай, ажалай инвалидуудые хангахаар гээд энэ продукцимнай эльгээгдэнэ бшуу.

Манай холбоон ороной ондоо область, хизаарнуудһаа нэмэлтэ продукци худалдажа абана. Һүүлэй үедэ 3 секци үндэгэ, мяха асаруулаабди.

Һанаа зобоpитой юумэн гэхэдэ, угаалгын зүйлнүүд болоно. Тооһо тортогтой косолдоһон механизаторнуудта, комбайнернуудта угаалгын зүйлнүүд угаа хэрэгтэй ха юм. Энэ талаар захилаймнай оройдоол 40 процентнь хангагдана.

В. ФОМИЦКИЙ.
Буркоопсоюзай худалдаа наймаанай талаар директорэй орлогшо.

Э зүбэлтэ орон дотор

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. Томо ажахы бүхэн овощ хуряахын тула пенсионернүүдые, һураг-шадые урина. Мүн Совет Армиин сэрэгшэд ехэ туһаламжа үзүүлдэг. Хуряагдаһан ургасын зарим хубиие хүдөө нютагайхидта туһалһан хүнүүдтэ түлөөһэгүйгөөр үгэхэ гэһэн шиидхэбэри абтанхай. Гадна үлүү гараһан хартаабха ба овощ гүрэн хүн зонһоо худалдажа абана.

ВЛАДИВОСТОК. Приморидо бахчева ургамалнуудай муу бэшэ ургаса ургуулагдаа. Дунда Азиин республикануудһаа арбуз иишэнь зөөлгэхэ хэрэгтэ нютагай арендэ коллективүүд туһаламжа үзүүлһэн байна. Хизаарта зуу гаран иимэ коллектив тоологдоно. Колхоз, совхозуудай хэрэглэдэгүй газарые арендэ абаад, Алас-Дурна зүүтэшье арбуз ургуулжа болоно гэжэ тэдэ харуулаа. Ургамалайнь шанар Дунда Азиинхиһаа муу бэшэ.

КУРГАН. Хотын ехэдэн зуугаад хүн зон хартаабха малтахаяа областиин ажахынуудта ошоһон байна. Жэшээнь, «Дружба» колхоздо машина бүтээгшэд болон багшанарай институтдай студентнэр бүтээсэ ехэтэйгээр ажалана. Ган гасуурта байгаашье һаань, энэ ажахыда муу бэшэ ургаса ургуулагданхай. Ажал ашаг үрэтэйгөөр эмхидхэжэ, түрүү агротехникэ хэрэглэһэниинь һайнаар нүдөөлөө. Хартаабхын бүхы поли гэр бүлын арендэ коллективтэ даалгагданхай юм. Мүнөө тэрээндэ городойхид туһалжа байна.

ВЛАДИКАВКАЗ. Кукурузын өлдэб сортын ба холимол үрэһэнэй ашаар ондо ондоо уларилтай нютагуудта һайн ургаса ургуулагдана. Тиигэжэ силос ехээр дараха арга олгогдоно гээшэ. Хойто Осетиин талата районуудай ажахынууд мүнөө кукурузын ургаса хуряажа захал

Ц. Жамцараногой 110 жэлэй ойдо зорюулагдаһан

эрдэмтэдэй хуралдаан мүнөөдэр эхилхэнь

...РАДАЙ АМАН ЗОХЁОЛ ШЭНЖЭЛЭГШЭ

...радай солото хү... Цыбен Жамца... гарай эрдэмтэ... Түрэл орадайнгаа ...дэ мартагдашаг... болон үлэнхэй. ...орадуудай соёл ...шэнжэлэ бэлиг... байхынгаа ха... гүнзэгы мэдэ... ...ф, түүхэшэн, ша... ...ршуулагша бай... ...өөр орадай аман ...лэжэшэ гэзд эгээл ...ын байгаа. Энэ ...йотой баатаршал... ...ом гэбэл,.. үлүүлэн ...жэлэй эхиндэ, 10— ...гэлжэлэн соо, за... ...удаань залуу эр... ...ргыгын университ... ...байхадаа, Цыбен ...уезд нэтэрүү зан ...йгалай баруун бо... ...ын олон тоото ...яһаан юм. Хэ... Монгол орон руу ...а. Ингэж ябахадаа, ...айхабтар олон зо... суглуулаа һэн.

...ушөө нэгэ буряад ...ар Барадин Санкт... «Буряад орадай ...аа хэһэтүүд» гэжэ ...ануулһан байна. Тэ... ...о тэрэ үедэ мэдээ... буряад эрхим зо... тооловодоо, 99 ...а балэй. Тэдэнэйнь ...Жамцараногой бэшэ... зохёолнууд һэн. ...ануудтэ Жамцара... зохёолнуудые мөн ...ануулһан байна. Жэ... ...ондо Ононой хам... ...ульгэрнүүдые бэ... ...ом юм.

Байгша ондо «Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй орадуудай аман зохёол» гэжэ 60 ботиһоо бүридэгэн суглуулбариин хоёрдохи ном хэблэгдэжэ байнхай. Энэ ном соо «Аламжа Мэргэн» гэжэ баатарлиг эпос оруулагданхай юм. Ц. Жамцарано 1903 ондо энэ үльгэрые Елбон Шалбыков гэжэ нэрэтэй үльгэршэндэ хөөр удэрэй, хоёр һүнжин туршада хөөрүүлжэ, бэшэһэн юм гэхэ. Хэлэ бэшэгэй талаһаа үльгэр тон дүтэрхы зүбөөр бэшэгдэнхэй. Анха түрүүн 1913 ондо энэ үльгэр хэблэгдээ һэн. Тэрэ гэһэнһээ хойшо хэблэгдэхэгүй байгаа. Мүнөө «Аламжа Мэргэн» ганса буряад хэлэн дээрэ бэшэ, мүн ород хэлэн дээрэ хэблэгдэжэ байна. Юрын уншашын ядамагүй һайнаар ойлгохоор оршуулга хэгдэнхэй гэхэ шухала. Ном ороло статьятай, хэлэ бэшэгэй, найруулгын, аялга хүгжэмэй болон этнографиин талаһаа тодорхой ажаглалтануудтайгаар үгтэнхэй юм. Гаднаа энэ үльгэр миндаһан дээрэ буулгагданхай гэжэ. Эхирэд-булгадай буряадуудайнгаа нютаг хэлэн дээрэ Е. Шалбыков түүрээнэ.

Орадай аман зохёол шэнжэлэгшэ Цыбен Жамцараногой зохёохы ажал үндэр сэгэлтэдэ хүртэнхэй. М. П. Хамагановай «Буряад совет аман зохёолой бүридэлгэ» гэжэ монографи соо, мүн бусад эрдэмтэдэй хэдэн статьянууд, брошюранууд соо Ц. Жамцараню тухай магтаалай үгэнүүд хэлэгдэнхэй.

Саашань тоолоходоо, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор Н. О. Шаракшиновагай бэшэһэн хэдэн монографи дүрдаха ушартай. Энэ эрдэмтэ «Абай Гэсэр хүбүүн» гэжэ үльгэрые ород хэлэндэ үшөө дахин оршуулаа һэн. Харин үльгэрые 1906 ондо Цыбен Жамцарано Эхирид-Булгадай районой Усть-Кукунут һуурында Маншууд Эмегеевһээ бэшэжэ абаһан юм.

«СССР-эй орадуудай эпосууд» гэһэн соголбори бэлдэгшэд «Абай Гэсэр хүбүүн» гэжэ үльгэртэ анхаралаа хандуулна. Тинхэдэ манай институтдай бүлэг эрдэмтэд (А. И. Уланов, М. И. Тулохонов, А. Б. Соктоев болон бусад) энэ үльгэрые шэнээр оршуулнхай юм. «Восточная литература» хэблэлдэ энэ оршуулгань һаяар толилогдохоор хараалагданхай.

1972 ондо мэдээжэ фольклорист, поэт Дольён Мадасон буряад 5 үльгэр хэблэлдэ бэлдэһэн юм. Эрдэмтэ А. И. Уланов энэ хүдэлмэриие хүтэлбэрилһэн байгаа. Эдэ үльгэрнүүдые Цыбен Жамцарано 1906 ондо бэшэжэ абаа. Тэдэниие нэрлэбэл, «Ябаган түмэр тэргэтэ», «Буха Хара хүбүүн», «Шонхоодой Мэргэн хүбүүн», «Алтан Шагай хүбүүн», «Үншэн Хара хүбүүн» гэһэнүүд мүн болоно. Үльгэрнүүдые бэшэжэ абаһан Д. Мадасоной текстнүүд буряад литературна хэлэндэ маһай эрдэмтэдэй хүсөөр оруулагдаа бэлэй. Бүхы үльгэрнүүдтэ Цыбен Жамцараногой хэһэн ажаглалтанууд, тэмдэглэлнүүд үгтэнхэй юм. Энээнэй удаа хэблүүлэгдэһэн аман зохёолой зүйл гэхэдэ, Онон шадарай хамниганууудай үльгэрнүүд гэжэ, 1982 ондо Новосибирск хотодо «Наука» хэблэлээр дурсагдагша үльгэрнүүд гаргагдаһан байна. Тэдэниие «Даша-Нима Дамдинов хэблэлдэ бэлдэһэн юм. Тиихэдээ үльгэрнүүдые тэрэ оршуулһан, ороло статья бэшэһэн, ажаглалтануудые хэһэн байна. Энэ ботидо оруулагдаһан үльгэрнүүдые Цыбен Жамцарано 1911 ондо Ононой хамниганууудһаа бэшэжэ абаһан гэхэ. Монгол болон буряад үльгэрнүүдһээ юугэрээ илгарнаб гэжэ ойлгуулһан түсхай статья мүн эрдэмтэ бэшэһэн юм. Эрдэмтэд сооһоо эгээл түрүүлэн Цыбен Жамцарано Ононой хамниганууудай аман зохёолой зүйлнүүдые бэшэжэ абаһан габьяатай. Тиин эдэ үльгэрнүүд ороёдоол нэгэ дахин бэшэгдэһэн болоно. Энээн дээрэһээ тэдэнэй үнэ сэн айхабтар үндэр ха юм. Ц. Жамцараногой хойто тээ Ононой хамниганууудай аман зохёолдо бэшэ хэншье анхаралаа табяагүй.

Эрдэмтын нэрын 1956 ондо сагааруулагдаһанһаа хойшо тэрэнэй зохёохы ажал яһала шэнжэлэгдэжэ байнхай гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр энэ талаар ябуулагдаха хүдэлмэрин захада гаратар үшөө үды ааб даа. Ц. Жамцараногой бэшэжэ абаһан олохон зохёолнууд Зүүн зүгэй орадуудай түүхэ, соёл шэнжэлдэг институтдай Ленинградтахи таһагта хадагалагдажа байһаар. Гаднаа манай Буряадай эрдэмэй түбэй гар бэшэгүүдэй жасада эрдэмтын горитой бэшэг саарһанууд биш юм. Тэрэшэлэн Монголой Арадай Республикын Шэнжэлхы ухаанай академидэ болон олониитын библиотекэдэ манай эрдэмтэдэ хабаатай ехэ юумэн байһан байха.

Тиимэһээ Цыбен Жамцараногой түрэһөөр 110 жэлэй ойе байгша ондо тэмдэглэжэ байхадаа, тэрэнэй зохёохы ажал ябуулгада шэнэ эршэ хүсэтэйгөөр, шэнэ бодомжотойгоор, хандахамнай дамжаггүй. Манай зүүн жэлэй эхин дээрэ орадайнгаа аман зохёолые бэшэжэ абалга гэшэ тон шухаг, тон үнэтэй хэрэг гэжэ ойлгоһон гайхамшаг эрдэмтэеэ мартаха ямаршье эрхэгүйбди. Хүнгэн болон хүндэ промышленностиин, янза бүриин оньһото техникын эршэ ехэтэйгээр хүгжэһэн үе сагта ямаршье ораадай аман зохёол мартагдажа магадгүй гэжэ Ц. Жамцарано тэрэ хольин сагта эли тодоор ойлгоһон байгаа бшуу.

ХХ зуун жэлэй түрүүшын хорин табан жэл хүрэтэр мэдэжэ болоһон буряад аман зохёолой ороёдоол гурбанайнь нэгэ хубиие бэшэжэ абааб гэжэ Жамцарано тоолодог һэн. Хаанан үлеошэ гурбанайнь хоёр хуби суглуулха, шэнжэлхэ зоной хүлеэнэ гэжэ эрдэмтэ хэлэһэн байдаг. Хэрбээ залуу эрдэмтэдэй Жамцараногой эхилһэн хэрэгые үргэлжэлүүлээгүй һаа, орадаймнай аман зохёолой горитой хубинь олондо мэдэгдэнгүй хосорхо бшуу. Энээн тухай Цыбен Жамцарано аааб 1918 ондо һанаагаа зобон бэшэһэн байна. Мүнөөдэр эрдэмтын хэрэг үргэлжэлүүлэгдэжэ байна гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйбди. С. П. Балдаевһаа эхилээд, хэдэн үеын эрдэмтэд ухаан бодолоо тэрэнэй эхилһэн хэрэгтэ шэглүүлэнхэй. Олон эрдэмтэд, илангаа залуушуул, жэл бүхэндэ хүдөө нютагуудаар ябажа, юрын буряад зоноо аман үгын элдэб зохёолнуудые бэшэжэ абадаг. Манай институтдай гар бэшэгүүдэй жаса жэл ерэхэ бүри улам нэмэжэ байдаг юм. Буряад орадайнгаа гайхамшаг зохёолнуудые манай эрдэмтэд бэшэжэ абаһанайнгаа удаа гүнзэгыһөөр шэнжэлхэ хүдэлмэри эршэмтэйгээр ябуулдаг байна. Тиихэдээ алишье талаараа яһала сэнтэй, туһатай монографинуудые, статьянуудые бэшэдэг. Шэнжэлхы хүдэлмэридэ мүнөөнэй оньһоо техникын арга боломжонууд туһатайгаар хэрэглэгдэдэг юм. Үшөө хэдэн сагай үнгэрбэл, мартагдахаяа байһан олон зүйлнүүд саг соогоо бэшэгдэнэн байна гэжэ онсолмоор. Энэ хүдэлмэриеэ саашань үргэлжэлүүлхэ тон шухала. Тэрэшэлэн Цыбен Жамцараногой зохёохы ажал ябуулгые саашань шэнжэлхэ, мэдэжэ абаһанаа гамнан хадагалха, улад зондоо дуулгажа байха ёнотойбди.

В. НАЙДАКОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор.

...ҮРБАН ДУРАДХАЛЫЕМ ШАГНЫТ!..

...Жамцарано — хори... ...үүн жэлэй монгол уг... ...оной ахуйгээ эрдэмтэ, ...орист, олониитын яжал ...ыг мүн. Ц. Жамцара... ...ануудаһаа 110 жэлэй ...ой соо тэрэнэй нэрэ обог, ...ын намтар, шэнжэлхы ...шье буряад арад зо... ...ланхи» гүбида мэдэг... ...байна. Юундэб гэхэ... ...бэй—тэрэнэй аюулгүйе ...комитетэй хуули саа... ...ргэлгэдэг, партиин рес... ...үзэл сурталай таһагай ...ыдай, Буряадай эрдэ... ...ибэй түүхэй номшодой, ...Жамцараное буржуаз... ...ционалист, буруу үзэл... ...радай дайсан гэжэ хар... ...байнаиинь мэдээжэ. ...дээрээ эдир залуудаа ...ын хүндэтэ нэрэтэй ...эрдэмэй номуун ...ибаһан, зарим нэгэ ин... ...ын үлүү өхэрэ шэнжэл... ...ын хэн байгаа. ...хэдэ, Улаан-Баатарай, ...Удын, Ленинград хото... ...ахинаудта Цыбен Жам... ...ой жасануудта монгол арад зоной аман үгын алтан дараа хэды ехэ хадагалаатай гэшэб?!

Би нэгэтэ Ленинградай Зүүн зүгые шэнжэлдэг институтдай гар бэшэгүүдэй таһаата орожо, манай буряад эрдэмтын жасаһаа ганса даржыень гайхан үзөө бэлэйб. Энэ нэгэ хүнэй хэрэг гэжэ үнэншэхөөр бэшэ, шарһан алдаһан сбоо хүбөө саарһан дээрэ нарийханаар тоталуулһан хэдэн зуун мянган мүрнүүдые хараахдаа, гайхаха гэлыхэһээ гаднаа, алтан дэнхэй дээрэ аман үгын аһан ехэ баялитай байнан түрэл буряад арадаараа одоо ехээр омогорхоо һэнби. Тэндэ буряадай агуулехэ эпос «Гэсэрһээ» эхилээд лэ, олон тоото үльгэр домогууд, оньһон үгэнүүд, дуунууд бик, тоод эдэниие буулгажашье абахань түбэгтэй, ном болгожо гаргалган тэрэ үедэ тон хорюултай байгаа бшуу. Ганса монгол эрдэмтэ Бимбын Ринчен зарим материалыень нюусаар тооной хуулан абаһан юм. Тиихэдээ монгол академик эрдэмэй ёнотой баатаршалга туйлажа, тэрэ буулгабаринуудаа хэдэн гүрэнэй хилэ можо дабуулан гаргаад, аяар холын ФРГ-дэ тусхай ном болгон хэблээ.

Тус ном соо бүхы буряад зоной (хойтошье, урдашье бэеын), бөөнэрэй дүрдалганууд оронхой: эгээл баруун тээхи Үнгын голойшье, Хойто Хориншье, онооншье зааринуудай бөөлэлгэнүүд толилогдоо. Тэдэниие мүнөөнэй буряад поэдүүд атаархан уншахань дамжаггүй. Хүнүүд өөнэдьнгөө нютагай тахилганууд тухай хэды ехээр һонирхохоб, хварин һургуулиингаа номууд соо зарим найруулганууудайнь оруулагдаа һаа, бишыхан уншагшад дуратайл байха һэн.

Ушар иимэһээ Буряадай хүүгэдэй үран зохёлшодой нэгэдэл энэ номые буряад хэлэн дээрэ буулгажа хэблэн гаргахань. Энэ номые айл бүхэн абаха байха гэжэ найданабди. Тэндэһээ нэгэ зүйлые олон түмэн уншагшадай анхаралда дурадханабди.

Гэхэтэй хамта мүнөө Буряад зоной аман үгын алтан дараа хэды ехэ хадагалаатай гэшэб?!

Би нэгэтэ Ленинградай Зүүн зүгые шэнжэлдэг институтдай гар бэшэгүүдэй таһаата орожо, манай буряад эрдэмтын жасаһаа ганса даржыень гайхан үзөө бэлэйб. Энэ нэгэ хүнэй хэрэг гэжэ үнэншэхөөр бэшэ, шарһан алдаһан сбоо хүбөө саарһан дээрэ нарийханаар тоталуулһан хэдэн зуун мянган мүрнүүдые хараахдаа, гайхаха гэлыхэһээ гаднаа, алтан дэнхэй дээрэ аман үгын аһан ехэ баялитай байнан түрэл буряад арадаараа одоо ехээр омогорхоо һэнби. Тэндэ буряадай агуулехэ эпос «Гэсэрһээ» эхилээд лэ, олон тоото үльгэр домогууд, оньһон үгэнүүд, дуунууд бик, тоод эдэниие буулгажашье абахань түбэгтэй, ном болгожо гаргалган тэрэ үедэ тон хорюултай байгаа бшуу. Ганса монгол эрдэмтэ Бимбын Ринчен зарим материалыень нюусаар тооной хуулан абаһан юм. Тиихэдээ монгол академик эрдэмэй түбэй үүсхэлээр Цыбен Жамцарано зорюулагдан зарлагдааша конференциде хэдэн дурадхал хэхэ дурамни хүрэнэ:

нэгэдэхеэр, Цыбен Жамцараногой эрдэмэй шэнжэлхы хүдэлмэринүүдые бултыень СССР, МНР, КНР гүрэнүүдтэ хэблэн гаргаха;

хоёрдохёор, монгол үгсаатанай хэлэ бэшэгые заадаг дээдэ һургуулинуудта эрхим студентнүүдтэ Цыбен Жамцараногой стипендинүүдые тогтоохо;

гурбадахяар, Буряадай эрдэмэй түбэй оршодог гудамжаһаа Сахьяновагай нэрые болюулжа, агуулехэ эрдэмтэ Цыбен Жамцараногой нэрэмжэтэ болтохо шухала. Юундэб гэхэдэ, Буряадай эрдэмэй түбэй адрес дэлхэйн бүхы эрдэмтэдтэ мэдэжэ хүнэй нэрээр байбал, дээрэ. Тиигэбэл, одоо тааламжатай байха гэжэ һанагдана.

Цыден-Жап �жИМБИЕВ,
Буряадай ССР-эй арадай уран зохёолшо.

ХОРИИН ХОЁР ЗАЯАН

...лайн хоёр гээшэлдэ,
...ашхай түргэн гээшэлдэ,
...орын хоёр гэшэлдэ,
...ошхой түргэн гээшэлдэ!
...ааврэн табсанта
...хүүхэн һайхан бурхан һэн,
...рда бэээр удхалааб,
...ана үгы остоолтон,
...ударг үгы остоолтон,
...ана модон сэргэмнин
...ори монгол удхамни,
...ан шубуун гарбалин,
...ргэ монгол удхамни!
...оргын хойто хоймортo
...ойог үнжэн гаралайбн,
...ана модон сэргэнэй
...оёр шулуун барисатайб!
...ра ажын ёродо
...рбан һайхан хуруугаа
...ана далайн захада
...ахан табин хэбтэлэйб,
...ана нуурай хажууда
...ана амаа хатан
хэбтэлэйб!
Хойто эжэн ёродо
Хорин һайхан хургаяа
Ходо нуурай хажууда
Адхан табин хэбтэлэйб!
Далайн хоёр гүүлэлээб,
Нэрэзгүй тогоое
Нэрүүлһэн абгада,
Шабаагүй тогоое
Шабуулһан абга,
Шараагүй хургые
Шарлуулһан абга,
Долоон хушуу дурдуулаа
Дурлай ноён абга!
Найман хушуу найгуулаа
Найрша ноён абга!
Ехэ сагаан абга,
Таниие гэжэ мүргэнэб!
Шара далайн захада
Шабардажа хэбтэхэдэм,
Дурлай ноён абгын
Далайн хоёр гүүлэлээб.
Дашхай түргэн
гүүлэлээлби.
Хүлэр тобшо Хүүгэн
бурхан,
Борой баабай шэрээ дээр
Тэнгэридээ дахуулаал,
Одо мүшэн болохымни
Газарай бузарай
сэлжэгтэй,
Шэжэтэй ламын
дуудалгаар
Далай ламын дамжууртай
Даншад богдын
хоймортонь
Һорьботоёо тулалайб!
Шэжэтэй ламын
зарлигаар
Сэхэ хойшоо саруулааб,
Адуунай таргые хаража,
Алайр дээрэ буулгайлби,
Арбан далан хүйдүүлээб.
Арын арбан халханар
Ангарымни эзэн ха юм.
Ама сагаан ноён ха юм,
Ангир шара хатан ха юм!
Албан тамгыень даралайл!
Уһан далай гаталгааб,
Сёороорнь гаталгааб,
Уһаар урдагша Сэлэнгэ,
Уухаар уһатай байбагши?
Олон зонине найгуулхам,
Үбһэндлн найгуулхам
Медэндлн гүрбүүлхэм!
Далайн хоёр гээшэлби,
Дашхайн түргэн гээшэлби,
Борын хоёр гээшэлби,
Бошхойн Хүлэр тобшо,
Хүүгэн бурхан!
Ара зэеэ ёродо
Амитан зонине найгуулааб,
Хойто гэртэ танайда
Хайра үгы дэгдэхэб,
Үрхэтэйхэн гэртэтнай
Үлэытэйгөөр дэгдэхэб!

ГЭСЭРЭЙ РЕДКОЛЛЕГИ

БМАССР-эй Совнарком болбол бурят-монгол хэлэн дээрэ «Гэсэрые» хэблэн гаргахын тулада 5 хүнөөр бүридэһэн редколлеги баталба. Тэдэнэй тоодо Г. Ц. Бельгаев (харюусалгата редактор), Ц. Галсанов, Н. Н. Поппе ба бусад бии.

(Июниин 27).

УЛААНФЛОТЕЦ БОРИС УЩЕВ

Эсэгэ ороноо хамгаалгын агуулехэ дайнда хабаадагша улаанфлотец лейтенант Борис Петрович Ущев агуулехэ Сталинайнгаа түлөө, арадуудай зол жаргалай түлөө ами бэеэ хайрлангүй тэмсэжэ ябана. Шунахай фашистнуудта эсэргүүлэгшэ дайнда шэн зориг, баатаршалга гаргаһанайнгаа түлөө өөнэдьнгөө нухэдтэй хамта СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй 1941 оной июлиин 14-нэй Указаар ССР Союзай дээдэ награда—«Улаан тугай» орденоор шагнагдаба.

Мүнөө Борис Петрович эгэл 26 наһатай. Энэ болбол 1915 ондо Петропавловск городто түрэһэн юм. 8 наһанһаа эхилжэ һургуулида һуража ябаһан байгаа.

Борис Петрович Улаан-Удэ городой элитэ физкультурниигуудай нэгэн мүн. Нухэр Ущев физкультурна элдэб хатуу нохуушанай таниил нухэд — физкультурниигуудаар хамтаран, физкультурна һонин номернуудые гүйсэдхэжэ, харагшадые баһал һонирхуулаа һэн.

Һаяхан Борисай эсэгэ Петр Федорович манай редакцида уряалаар ерэжэ, өөрынгөө хүбүүнэй тухай хөөрэхэ зуураа иигэжэ хэлэбэ:

— Миниий хүбүүн багаһаа хойшо солбон шиираг юм һэн. Тиимэл хадаа мүнөө эсэгэ ороноо хамгаалхын түлөө эрэлхэгээр тэмсэжэ, шунахай фашистнуудые газар дэлхэй дэ... рэһээ сэбэрлэжэ ябана. ... өөрынгөө хүбүүгээр гансаар ... омогорхоно бэшэб, харин б... хы советскэ арад омогорх... но! Би хүбүүнтээ хамта э... Эхэ ороноо хамгаалхаар б... лэн байнаб. Мүн миниий вр... басаган фронт дээрэ ошо... шархатаһан боецүүдые арга... хаар бэлэн!».

61 наһатай инженер Пе... Федоровичын энэ нангин үү... нүүд хадаа советскэ арад... дай эхэ ороондоо, эсэгэ С... линдаа хизаарлашагүйге... инагладагые гэршэлнэ.

О. ГОМБОЕВА
(июлиин 24)

1. О. Гомбоева—Очигма Го... боевна Гомбоева, манай га... тын хүдэлмэрилэгшэ, редак... рай орлогшо байһан. Мүн... пенсидэ.

УЛААН АРМИЯА ДУЛААН ХУБСАҺААР ХАНГАЯ!

Һаяхан Хориин аймагай Анаагай сомоной «Сталинай зам» колхозой членүүд Улаан Армидаа дулаан хубсаһа бэлэглэхэ тухай асуудалые тон халуунаар хүлеэбэ.

Суглаанай һүүлээр колхозниигууд хэн валенка, хэн оймһо гэхэ мэтые үгэбэ. Колхозник нухэр Чирнин Занзатов гэгшэ үһэтэй дэгэл, валенка, оймһо ба бээлэй, нухэр Дамби Мунжуев болбол валенка, бээлэй, баарья ба Банзаргашеев—валенка, арһа, ойм... ба бээлэй үгэнэн байна. К... хозниигуудай дунда дулаан х... саһа суглуулга үргэлжэлэ...

(Сентябриин 21)

ХОЁР ЗУУТАН

Үглөөнэй улаан наранаар урилдан, уһан замай пароход бэрилгын ба зоһаберилгын заводой механическа цехэй хүдэлмэришэд яаралтайгаар гэшхэлэн ерэжэ, ажал дээрэ жагсаба.

Тэрэ үедэ Улаан-Удын кинохроникын хүдэлмэришэд ерэжэ, энэ цехэй начальникта ороод:

— Танай ажал хүдэлмэри дээрэ түрүү ябаа эрхим хүнүүдые кинохроникодо буулгажа абахада болохо гү?—гэжэ асууба.

Нухэр Азиатов олоншье үгэ хэлэнгүй, хүнүүдээ һайн мэдэхэ хадаа зүбшөөбэ.

Кинохроникын хүдэлмэришэд механическэ цех соо оробод. Балта дүшын абяан таһалдангүй дуулдажа байна.

Удангүй эрхим хүнүүдэй хүдэлмэриигжэ байха үе соо кино буулгадаг аппарадай тортар гэхэ абяан дуулдажа, Уһан замай эрхимүүд кинохроникодо буулгагдаба. Түмэршэ дархашуул Мельников ба Баклушин, токарь Велинский, токариин мэргэжэлдэ һуража байһан Севастьянова, слесарь нухэд Щербаков, Лохов гэгэ... үндэр бүхэндэ нормоёо 15... 200 процент хүртэр дүүрг... байха юм. Эдэ нухэд үнэх... өөр сталинска вахтада жагса... үндэр бүтээсэнүүдые харуу... байһаниинь ажал хүдэлм... дээрэ үндэр бүхэндэ элиг... гарана.

А. ШАДАЕ...
(Октябриин 18

ҮБГЭН ЗОДБОЕВОЙ ҮНЭН АЖАЛ

Хэжэнгын аймагай Хэжэнгын сомоной Комсомолой нэрэмжэтэ артелиин 60 наһатай Цырен Зодбоев гэдэг анхан залуу сагтаа ахай баабайнарай ара барлаг ябажа, айдар омог наһаяа үнэргэбэ. Үе наһан соогоо үгытэй хооһон ябажа, үхэхэһөө бэшэ ядарал зоболонгые яһа мяхан дээрээ хэмжүүргүйгөөр үзэһэнэе һанаад, хэлэн һуухадаа, шэг шарайгаа хубилгаад орхидог бэлэй.

Мүнөө нухэр Зодбоев колхозойнгоо ажал хүдэлмэридэ, өөрынгөө шадаха юумые хэнһэшье дутуугүйгөөр хэжэ, үдэрэйнгөө даабариие 125 процент хүртэр дүүргэнэ. Жэшээлхэдэ, хүрэнгын ороһо сэбэрлэлгэдэ үглөөнһөо үдэшэ хүртэр, зарим үедэ холлохо умдалха забдагүй ажалладаг байна. «Нухэр Зодбоев! Та яагаа бэрхэ ажаллана гээшэбта?»—гэжэ асуухада: «Бараг даа! Би залуу эдир ябахадаа баяшуулай хүндэ хүшэр хара хүдэлмэридэ хоёр нюдэгүй болторое хүдэлжэ үзэһэн хатуу яһатан гэшэб. Мүнөө өөрынгөө эрхэ жаргалаар өөрынгөө ажал хүдэлмэридэ ябажа байнам» гэдэг байха юм.

Энэ хадаа манай ажал хүдэлмэриин дунда иимэ зэргын гайхамшаг урагшатай зориг түгэлдэр хүнүүд мартагдашагүй һайхан ба хүндэтэйгөөр харагдаха байна.

Х. НАМСАРАЕВ.
(декабриин 20).

Гэрэлтэ алтан одомни...
ябар...
Гэгээн номин тэнгэрим...
сэлмэ...
Жаргаланта үндэр эрхэ...
сул...
Жабхаланта нангин СС...
о...
Шуһата муухай хүлөөр...
гэшхүүлхэг...
Шолмосой хара һабера...
барюулхаг...

(Хоца НАМСАРАЕВАЙ «ИЛА... СОХИБОЛ» гэһэн шүлэгһ...
(декабриин 2...

Н. БАДМАРИНЧИНОВ хэ... лэлдэ бэлдэбэ.

— Ёһоороо действительнэ «поэдэй трагедя хүндэ байдаг» болоо юм байна. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, «бүгэдэ дүүрэн журамаар!..».

* * *

Тиигэжэ һуутарамнай нэгэ дундэ зэргын наһатай хүн, городһоо ерэһэн хэбэртэй, «рожо ерэнэ. Түрүүлэгшэ ехэ хүндэтэйгөөр хүлеэн абаба. Мэдэхэдэ, энэ колхозой хүн, мүнөө городто худэлдэг—иимэ байба.

— Зай, Удэ хотодомнай новость, һонин юун гээшэб? — гэзд түрүүлэгшэ ябууд асуугаад орхибо.

— Амаралтаар ерээб даа, бага зэргэ үүсэ эдид гэзд бусаха һанаатайб.

Һулагуй, баһа нэгэ справкатайб, командировкоршье гэхэдэ болохо байна. Гэртээл харинһан хүндэ, Гэсэр суглуулха гэжэ, командировко үгэжэ байхадань абааб. Олдоо һаань, абаашаха, үгы һаань, мүнгыень гэдэргэнь бусаажархихаб даа.

— Олдохо аабза,—гэзд түрүүлэгшэ яаран залгуулжа хэлэнэ,—Очиров Бадмын сарай доогуур хэбтэхэдээ болохо, бэдирээрэй.

Эндэ мүнөө хүрэтэр абяагүй һууһан түрүүлэгшын һамган дуугаба:

— Эндэ дала наһатай Долоодой үбгэн, ная наһатай Наймадай хүгшэн бии. Тэдэ хоёр нилээд лэ улигэр мэдэхэ байха. «Абай Гэсэрые» һаяшаг хөөрэжэ һуугаа һэн. Залхуурагүй һаа, бэшэжэ абахадатнай яагааб.

Оройшог боложо байба. Мү... шэд анилзан, нойрое хүрэһэн хэбэртэй, хүйтөөр эбһээлнэ Гаднаа шаргын шахинаха абяа... удэшын жабарта элихэн дуулдэба.

— Опять баһа хэн ерэбэ гээшэб?—гэжэ колхозой түрүүлэгшэ газаашаа гараба.

Уданшьегүй сомоной Совет дэй түрүүлэгшэ ерээ, суглаа... зарлаа гэжэ дуулдаба.

Клуб соо хүн олон. «Жи... вотноводстводоо хормовой ба... за создавадлаха тухай» Балда... бэлэй гү, Бадмаев бэлэй гү... мүнөө хүнэймнай «дохлад... эхилбэ...

Радио Николай[1].

[1] Радио Николай—поэт Цэдэ... Галсанов.

СОЁЛОЙ ҺОНИН

ХҮГЖЭМ, ДУУНДА ДУРАТАЙ БҮЛЭ

Телевизорэер гү, али радиоор эдир хүгжэмшэдэй конерт дамжуулхадань, үнэн рхэннөө баярлан шагнагаб. Миндаһан гү, али клашатай инструментүүд дээ хүгжэмэй айхабтар орёо тээлнүүдые шадамараар йсэдхэхэдэнь, зүрхэмни билран халидаг юм. Иимэ конртнүүд гол түлэб Түбэй тевиденеэр, радиогоор дамулагдадаг гээшэ. Манай ряадай программануудта үгэдэй иимэ наадануудай өөн байһандань, бага зэргэ лхороо аабаш даа. Минии нахада, ороноймнай түбэй тагуудай үхибүүдһээ юугэшье дутуугүй талаан бэлиг хүүгэд Буряадтамнай үсөөн шэ. Дандар Аюшеевэй нэмжэтэ хүүгэдэй хүгжэмэй огуулида үнгэргэгдэнэн нилэсхы сэдьхэлэй концертнии хэлээшые гэршэлнэ. Дурсагдагша концертын үехоёр үхибүүд — Габриэль Катя Петросян минии зүрсэдьхэл булягаага бэлэй.

Тэдэнэр хүүгэдэй хүгжэмэй 5-дахи һургуулида һурадаг юм. Габриэль табадахи класста, долоотойхон Катя нэгэдэхи класста һуража байгаа. Һуралсалай жэлэй богонихон хугасаа соо тэдэнэр ехэ дабшалта хээ гэжэ тухайлаа һэм. Сэгныта, фортепиано дээрэ оркестртэй суг А. Роулиин «Багахан концерт» (соль-мажор) Габриэль наадаһан байгаа. Харин Катя дүүнь фортепиано дээрэ оркестртэй суг гүйсэдхэдэг Э. Налбандянай концерт тодо сэбэрээр наадаа һэн. Тэдээнтэй суг Буряадай ССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша В. Галсановай хүтэлбэри доро Буряадай оперо болон баледэй театрай камерна оркестр дурсагдагша концертнүүдые гүйсэдхэлсөө бэлэй. Гэхэ зуура иигэжэ нэмэхэ хэрэгтэй — оркестрэй хүгжэмшэдтэй суг һууһан үхибүүдэй эжы Татьяна Петросян виолончелиин парти гүйсэдхэһэн байна. Эдир хүгжэмшэд оркестртэй суг наадахадаа, нэгэн амитай юумэдэл, тордиһогүй сэбэрээр концертнүүдые гүйсэдхэжэ, олон үдэрэй түршада хэһэн оролдосотой хүдэлмэреэ гэршэлээ бэлэй. Дж. Гершвинэй, П. Чайковскиин, С. Джопленэй, М. Глинкын, С. Нагдянай, Дм. Кабалевскиин фортепиано дээрэ гүйсэдхэхэ бүтээлнүүдые аха дүү хоёр ханхинуулһан байна. Илангаяа Катя хүсэд хүргэжэ шадаа гэжэ һанаа бэлэйб.

Тэрэ концертын удаа Габриэль Катя хоёр Эрхүү хото уригдажа, хоюулаа нигүүлэсхы сэдьхэлэй концертнүүдые үгэнэн байна. РСФСР-эй габьяата артист дирижёр Лев Кабасовай хүтэлбэрилһэн Эрхүүгэй областной филармониин камерна оркестртэй суг «Замхашагүй дуунууд» гэһэн концертдэ тэдэ хабаадалсаа. Тэрэ концертые Эрхүүгэйород болон армян христиан һүмэнүүдэй епархиин хабаадалгатайгаар нютагай армянуудай соёлой бүлгэм эмхидхэжэ, 1915 ондо армянуудые хашан харшалһанай 76 жэлэй ойдо зорюулһан юм. Тэрэ концертдэ сугларһан мүнгэеэ областной клиническэ больницын аргаламжада байһан хүүгэдтэ аха дүү дамжуулһан байха. Харин Улаан-Удэдэ сугларһан мүнгөөрөө республиканска больницада эмшэлүүлжэ байһан хүүгэдтэ алим жэмэс абажа, бэлэглээ һэн.

Петросянтанай бүлэ һаяхан Эрхүү хотоһоо бусаба. Эрхүүгэй Актернуудай байшан соо «Арменин дундада зуун жэлнүүдэй ба мүнөө үеын архитектура» гэжэ выставкэ нээлгын баяр ёнололдо тэдэ хабаадажа, концертнүүдые үгэһэн байна.

Мүнөө Петросянтан шэнэ программа бэлдэжэ байна. Энэшье удаа Габриэль Катя хоёрой гүйсэдхэхэ хүгжэм болон шүлэгүүд харагшадай дура зүрхые татажань лаблай.

Э. ЯРНЕВСКАЯ.

Улаан-Удэ.

ЭДИР ХАТАРШАДАЙ ҺУРГУУЛИ

Бага үхибүүдэй дунда бэлигтэй артистнарые Нажааха, дуулаха, хатарха, ерээдүйдэ артист болохо дуратайшуул олон үшардаг. Хүндэ һая орожо байһан үхибүүдэйнгээ сортоотой гоё хүгжэм доро энеэжэ, хүхижэ байгаад, гарнуудаа арбагашуулан, хүлнүүдээрээ дэбһэн шада-яда шадал соогоо хатархыень харахадаа, аба, эжынь ямар ехээр баярладаг гээшэб. Һая аманда орожо байһан үхибүүнэйнгээ ямар нэгэ дуунай аялгые дуулахадань, гэртэхиниинь омогорхон, ерэһэн лэ айлшан бүхэндэ гүйсэдхэхыень дурадхажал байдаг. Багахан үхибүүнэйнгээ бэлигэй «ошохонине» тодоруулһан аба, эжынь: «Манай хүбүүн артист болохо юм даа», гээд бахархан магтадаг. Теэд үнэн дээрээ үхибүүгээ ерээдүйдэ артист мэргэжэлтэй болгохо гэртэхин олон гээшэ гү? Бии даа. Гансал Улаан-Удын гүрэнэй хореографиин үчилищида ошожо харахада, имагтал хатаршанай мэргэжэлдэ һуража байһан үхибүүд олон, класс бүхэниинь дүүрэн лэ даа.

— Конкурсын ямар гуримаар үхибүүдые үчилищидаа һурахаар абанабта?— гээд һонирхоходо:

— Конкурсымнай гурим тиимэшье эрёо бэшэ юм даа. Эгээл түрүүн энхэлүүр, гулдагар сэбэр бэетэй, хүгжэм, хатарта дуратай, тэрэнийе ойлгодог үхибүүдые абанабди. Гадна үхибүүнэй ямар сэгнэлтэнүүдтэйгээр һурадагые хаанабди,—гээд үчилищиин уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ, РСФСР-эй габьяата артист Петр Тимофеевич Абашеев өөрөө һэн.—Хүгжэм, хатарта дуратай үхибүүд олон байдаг. Теэд үхибүүнэйнгээ имагтал артист болохо гэһэн хүсэньень залируулжархидаг гэртэхин баһал ушардаг. Үхибүүндээ хатаршанай бэлиг обёорһон аба, эжынь һайн дураараа манай үчилищи үхибүүгээ асаржа харуулдаг байна. Гадна бидэ хүдөө районуудай буряад нютагуудаар ябажа, һургуулинуудта конкурс эмхидхэжэ, үхибүүдые үчилищидаа һургахые абанабди. Жэшээлхэдэ, энэ һуралсалай жэлэй урда тээ Загарайн, Хэжэнгын, Хоринин, Сэлэнгын районууд руу тусхай комисси эльгээжэ, тэндэһээ. олон үхибүүдые шэлэн абаабди. Тиихэдэ Баргажанай, Хурамхаанай, Захааминай районуудай, Усть-Ордагай Буряадай автономито округой һургуулинуудаар ябажа ерэхэ түсэбтэйбди.

Энэ үчилищиин һуралсалай байшан соо ороходо, ариг сэбэр, хэшээлнүүдэй хоорондохи забһарнуудта үхибүүдэй дэмы тоомоо таһаржа, хүлөө алдатараа гүйлдэжэ, хашхаралдажа ябахань огто харагданагүй.

— Манай үчилищида гурим, журам гэжэ һайн, юрын дунда һургуулитай жэшэхээр бэшэл даа. Үхибүүдтэ эндэ тоомоогоо таһаржа байха сүлөөгүй, үдэрэй туршада арба гаран хэшээл болоно ха юм. Ниитын байра соомнайшье ариг сэбэр, намдуу зохид байдал тогтонхой. Эндэ худөөгэй районуудһаа—Хэжэнгэнээ, Хориһоо, Түнхэнһөө, Зэдэнээ, Захааминһаа, мүн Хабаровск, Владивосток, Эрхүү, Шэтэ, Якутск хотонуудһаа, Туваһаа, Чукотконоо һурахаяа ерэһэн үхибүүд байрлана,— гээд Петр Тимофеевич хэлээ һэн.

Дунда һургуулиин 3-дахи класс дүүргэһэн үхибүүд энэ үчилищида ерэжэ һурана. Тэдэнэр һургуулиин юрын программа шудалхаһаа гадна, мэргэжэлэйнгээ талаар 10 гаран ондоо хэшээлнүүдтэ ябадаг. Юһэдэхи класс дүүргэһэн тухай үнэмшэлгэ абаһанайнгаа һүүлээр имагтал баледэй ёното артист болохо шадабаритай хүбүүд, басагад бэлиг шадабаряа саашань үргэлжэлүүлэн, тусхай класста һурана. Харин саашадаа хатарай багша болохо дуратайшуул баһал ондоо класста һуража, шэнэ мэргэжэлэйнгээ оньһо шудална. Хореографиин үчилищи дүүргэгшэд саашадаа өөрынгөө дураар дээдэ һургуулинуудта орожо, гуманитарна факультедтэ һураха арганай. Юуб гэхэдэ, арбадахи, арбан нэгэдэхи классуудта математикаһаа үндэһэтэй—хими, физикэ, черчени, геометри гэхэ мэтэ—хэшээлнүүд үнгэргэдэхээ болино ха юм.

Энэ үчилищи дүүргэгшэдэй олонхинь Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театрта хүдэлхөөр үлэдэг. Ороноймнай ондоо хизаар, областьнуудһаа ерэһэн һурагшад ехэнхидээ нютагаа бусадаг.

Шэлэһэн мэргэжэлдээ дуратайгаар һурадаг, ерээдүйдэ баледэй бэлигтэй артист болохо бээ гэжэ найдал түрүүлдэг хүбүүд, басагад училищида олон. Тэдэнэй тоодо Ульяна Чагдурова, Лия Балданова, Дорэ Власова, Роман Павлов, Чингис Амуров, Марина Гошко, Тумат Марат, Вероника Штапова, Юля Лакеева, Туяна Дамдинова болон бусадые нэрлэмээр.

Училищиин саашанхи хараа зорилго тухай Петр Тимофеевич Абашеев иигэжэ хөөрэнэ:

— Энэ жэлдэ манай училищида арадай хатарай отделени нээгдэбэ. Энэ отделенидэ саашадаа һурагшад дуу, хатарай «Байгал» ансамблиин хатаршадай бүлэгтэ хүдэлхэ болоно. Тиихэдэ Монголой Арадай Республикын Улаан-Баатар хотын хүгжэмэй-хореографическа училищитай харилсаа холбоо тогтоонхойбди. Үнгэрһэн һуралсалай жэлдэ тус училищиин багшанар манайда айлшаар ерээ һэн. Харин манай училищи харюудань һурагшадаа Улаан-Баатар абаашажа, концерт табяа, үетэн нүхэдтэйнь танилсуулаа. Монгол нүхэдтэйгөө харилсаагаа үргэлжэлүүлһээрбди. Байгша оной ноябрь һара соо Хитадай Арадай Республикын Шиньян хотын хатарай институдай түлөөлэгшэдые урга і абахабди. Урид би өөрөө Хитад ошожо, энэ институдай ажал хүдэлмэритэй танилсажа ерээ һэм. Орон соохи харилсаан гэхэдэ, Новосибирскын, Красноярскын хореографиин училищинуудтай хамта нэгэдэл байгуулжа, дүй дүршэлөө хубаалдаха, хоорондоо ябалсаха гэжэ шиидэнхэйбди...

Тобшоор хэлэхэдэ, энэ училищиин саашанхи хараа зорилгонууд ехэл даа.

Училищиин багшанарай коллектив һурагшадайнгаа саашанхи замые өөһэдөөл олгохо байна. Теэд ямар эжы, аба түрэһэн хүбүүнэйнгээ гү, али басаганайнгаа театрай тайзан дээрэ баледэй зүжэгтэ хатаржа байхыень харахадаа, уярхагүйб даа..

Т. ЦЫДЫПОВА.

Эртэ урдымнай оюун бэлигэй дээжэһээ

ЗҮРХЭНЭЙ ДУУНУУД

Имагтал зохёохы ажал ябуулгаараа бэшэ, мүн онсо һонин, таабаритайхан хуби заяагаараа мэдээжэ болоһон хүнүүд түбэд соёл болбосоролдо, уран үгынь түүхэдэ олон юм. Түбэдэй угай бэшэгэй үгөөр хомор мүрнүүдые уншахада, баян үгытэй хоёр ангиие хоорондонь тэгшэлхэ гэжэ гурба дахин оролдолго гаргаһан Мэагцом гэжэ эртэ үрдын хаан тухай хэһэг мэдээнүүд бии юм. Теэд общество гээшэ дахиндахин үгытэй, баян—хоёр анги боложо хубаараад лэ байдаг байгаа ха. Һүүлэй һүүлдэ хатан эхэнь романтик хүбүүгээ Тэнгэридэ эльгээхэ гэжэ бодоод, тэрээндэ хоро уулгаха гэжэ захираа.

Гараараа зангаад лэ, хооһон губида гоё һайхан город бүтээхэб гэжэ хаанда үгөө үгэһэн эди шэдитэ Бадма Самбхаавын намтар һонин. Утаан шэнги дэгдэжэ үгы болошодог зэрэлгээл харуулаад мэхэлжэрхихэ, энэ эльбэшэндэ этигэхэгүй гэжэ ойлгуулан, сэсэшүүл хаанда ухаа зааба һэн ха. Зүгөөр ород хаанай түшэмэлнүүдтэ алуулһан суута Григорий Распутин шэнгеэр, хүхюун зугаатай Падма алуулаагүй—мүнөөнэй хэлээр хэлэбэл, «забхай» ябадалайнь түлөө тэрэниие Сахата оронһоо гаража ошохыень баадхаһан байгаа. Харин Падма хадаа домог түүхэдэ, ябаган зугаада ороһон эгээл дуратай герой, Ходжа Нассреддин гү, али Будамшуу мэтэ арадай аман зохёолой нюур болошоһон байна.

17-дохи зуун жэлэй эхиндэ ажаһууһан 6-дугаар далай-ламын ажаябадал, хуби заяан хадаа Түбэдэй Дээдэ засагтанай дунда эгээл гашуудалтай байха зуураа тон романтическа байһан байна. Тэрэ хадаа урда түрэлэйнь суута Агууехэ Табадахи далай-ламадал, Түб азиин томо эрдэмтэшье, хүндэ ехэтэ политигшье болоогүй. 7-дугаар далай-ламадал, олон боти орёо номуудыешье тэрэ бэшээгүй (засаг баригшадай засагаа алдажархихагүйн тула далай-ламэнуудые бишыхан байхадань, түрэл урилуулжархидаг байһыень хараадаа абабал, энэ далай-лама яһала наһа эдлэһэн юм). 6 дугаар далай-лама 23 наһандаа Хүхэ-Нуурай ойро, хитад императорай хүреэн руу хэтэ мүнхынгөө сүлэлгэдэ ошожо ябатараа, тагаалал болоһон байдаг. Түбэдэй хойто нютагуудай домог түүхэдэ хэлсэдэгэй ёһоор, 6-дугаар далай-лама алуулаагүй, харин тэрьедэжэ гарасалдаад, хойто зүгөөр удаан ябажа байһан гэдэг. Зүгөөр домогуудһаа гадна, 6-дугаар далай-ламын үнэхөөрөө мэндэ үлэһые хэтэ мүнхэдөө зоной сэдьхэлдэ шэнгэһэн дуунуудынь сэхэ гэршэлһэн баримта болоно бшуу. Нэрэнь—Цаньян-Жамса—«далай аялга» гэхэ гү, али «далай ирагуу дуун» гээшэ хүн түрэлтэнэй сэдьхэлдэ Поэдэй, иног дуранай хэтын аяншанай нэрэ боложо үлөө.

6-дугаар далай-лама Урда Түбэдтэ Агууехэ Табадугаар далай-ламын тагаалал болоһон жэлдэ—1683 ондо изагуур ехэтэ бүлэдэ түрэһэн юм. Эхэ эсэгэнь бурхан шажанай улаан малгайтанай һалаада хамжадаг байгаа. Хоёр наһатайһаа Түбэдэй нэгэ хиндтэ нюусаар тэрэ хүмүүжүүлэгдэжэ байгаа юм. Юундэб гэхэдэ, Табадугаар далай-ламын ойро зонхилжо байгшад тэрэнэй тагаалал болоһые аяар 15 жэлдэ нюужа, засагаа алдахагүй гэжэ оролдоо бшуу. 13-тай болоод байхадаа, далай-ламын шэрээдэ хүбүүн һууһан юм. Теэд политикые һонирходоггүй, бусад хэшээлдэ һожоргүй байшоо. Гоё хубсаһанда, мори урилдаандa, агнуурида дуратай байгаа. Заримдаа һуниин харанхыгаар доодо һаса ошожо, хүхюу зугаада хабаадалсаха. Түүхэтэ домогуудай манда мэдээсэһэнэй ёһоор, доодо һаса дуратай басаганиинь байһан, өөрһөөнь үхибүү түрэһэн юм гэхэ. Тиигээд Цаньян-Жамсын тушаагдаһан хойно тэрэнь нарай үхибүүнтээ алуулһан байгаа.

Табадугаар далай-ламын тагаалал болоһон хойно дипломатическа холбоо барисаанай нариихан зангилаа таһаршаһан байгаа. Түбэдэй дотоодыншье м[illegible]ршэ оронуудайшье элдэб эсын эт[illegible] анхандаа хүсэ[illegible] ехэтэ байһан хаан т[illegible] бисхэр дээгүүр [illegible]алдар соло, засаг түр[illegible]зо бэдэрэн хэсэдэг болобо. Эртэ урдын Түбэдэй хаашуулай таһардаһан архинша Лхобсан, доодо изагуурташье һаа, урагшатайгаар өөдөөл ургажа, засаг баридаг болоһон Полхаба, джунгарнууд, үлеэдүүд, монголшууд, һүүлэй һүүлдэ хитадууд—химараата тэмсэлдэ хабаадаһан хүсэнүүдэй хуби энэ. Эсэсэй эсэстэ Түбэдые Хитад мэдэлдэ абажа һалаа.

Гам хайрагүй тэмсэлэй оршондо далай-ламын амидарал хадаа шуурга далайда тамарааша бэегүйхэн онгосо мэтэ болошоһон юм. Нэгэ намнагшадай гарһаа мухар таланнаар мултаржа, томо хиидтэ хоробо. Ламанарынь гартаа зэбсэг баржа, далай-ламынгаа нэрэ хүндые аршалха гэжэ шиидэһэн байгаа. Харин дайсад шунахайралдажа, хиидые үхэр буугаар буудажа, үлэн зада татахаар занаба. Тиихэдэнь аюул һүйд татуулхагүй гэжэ далай-лама илагшадай гарта—хошуудай монголшуудта бэе тушаагаһан байгаа. Тиихэдэ хиид дуган һандаргахагүй, хүн зоной ами наһанда гар хүрэхэгүй гэжэ үгыень абаа. Тиигээд лэ хойто зуг тээшэ, хэтэ мүнхын сүлэлгэдэ Бээжэн хото руу шэгэлэһэн замынь үни удаан, хооһон губиин элһэн соогуур, хабсагайн дундуур һунаба. Зүгөөр Бээжэн хотодо хүрэхэһөөнь түрүүн 6-дугаар далай-ламын ами наһые таһалха тухай хэн хаана шиидхэбэри гаргаһан бэ гэжэ мүнөө мэдэхын аргагүй. Имагтал Хитадай императорай хүбүүд эсэгдээ асуудал табиһан гэжэ мэдээжэ:—«Манда тэрэ юундэ хэрэгтэй болоо юм?» Магад, тэрэ үеэр Цаньян-Жамсын саашанхи хуби заяан шиидхэгдэжэ болоо: сүлэлгын орондо хорложо алаха. Хүхэ-Нуурай ойро эгээл гуниттай дурбэн мүртэ бадаг зохёоһон юм гэжэ домог бии:

Сагаан тохорюун, урьһалыта
Сагаан бэхи далияа,
Түрэһэн тоонто Литандаа
Түргөөр ошоод бусахалби.

Литан гээшэ Урда Түбэдтэ оршодог Цаньян-Жамсын тоонто юм. Газар дээрэхи амидаралынь таһалдажа, дуунууд соогоо үргэлжэлөө. Агууехэ Түбэд ороной эхэнэрүүд, эрэшүүл дуунуудыень тодожо абаһан байгаа.

Эндэ толилогдоошо шүлэгүүд 66 шүлэг багтаһан согсолбориһоо абтаба. Шүлэг бүхэниинь дүүрэнэн удхатай дурбэн мүртэ бадаг гэхэ гү, али «Далай аялгын» дуунуудһаа бүридэнэн шүрэ зүүдхэлэй нэгэ зэндэмэни болоно.

Үелсэнөө бэдэрээб боро хараанаар,
Үглоогүүр саһан орошоол...
Будалан ордондо һуудаг һэм,
Бултадаа «далай аялга» гэдэг һэн.

Уншахада, юрын үгэнүүдтэй, богонихонууд шэнгишье һаа, оюун бодолой орёо амисхаалтай, поэзоэр нэбтэрһэн шүлэгүүд юм. Хүн гээшэ хизааргүй юртэмсэдэ жэжэхэн элһэн, харин амидарал хадаа харгы зам. Эсэсгүй харгы зам.

Мүр бүхэнэйнь оршуулгые, оршолыень Татьяна МАЛАНОВА түбэд хэлэкһээ ород хэлэн дээрэ оршуулан бэелүүлбэ. ЦыренДулма ДОНДОГОЙ буряад хэлэн дээрэ оршуулба.

Улаахан шарайтай һара
Үулын саанаһаа гараба.
Арюухан хүүхэнэй дүрэ
Алагхан зүрхэндэм нэргэбэ.

* * *

Хамаг зүрхыем абаад
ошоошын
Хажуудам гэнтэ ерэшоо
һаа,
Дандаа жаргалтай
болохолби,
Далайн оёорһоо шандамани
олохолби.

* * *

Аяншалан, инагаа
золгоолби,—
Аятайхан хангалтай
хүүхэниие.
Номин эрдэни олоһон аад,
Ногоон соогуур
гээжэрхёоб.

* * *

Үхиндэ зүрхэеэ
үгэжэрхиһөөр,
Үргэлэм хүрэхэеэ
болишоо.
Үглоо бусажа абаагүй һаа,
Үе наһаараа зобохомиил.

* * *

Алаг зүрхыем үбэртэлоод
Арилагшын намда бусаагүй
һаа,
Арюун бурханай болошоо
һаань,
Холын агыда
Хорохолби гансаарханаа.

* * *

Хии морин огторгойгоор
элинэ,
Хирэгүй золой туг
хиисхүүлнэ.
Аляа гансымни сэсэн эхэ
Айлшаар ерэхыемни урина.

* * *

Шубуун шулуун хоёр
дуулалсаа,
Шунаһыень архиин эзэн
нэгэдүүлээ.
Үнэн шүтээнэй Бурхан,
тэдэниие
Үри шэрэһээ, аюулһаа
абарыш.

* * *

Агнуурида ябаһан би
Арюухан дангинаяа олоо
һэм.
Засагша хэрэгы Норзан
Замбууран тэрэниием
хулгайлаа.

* * *

Хабсагай һалхин хоёр
хэлсээтэй,
Харсагын далиие
үнгэжэрхёо.
Хара мэхэшэд, худалшад
Хайран сэдьхэлыем
үнгэжэрхёо.

* * *

Доодо һаса руу ошоол
һэм,
Данзан сэнгэгшэ гэгдээ һэм.
Харин саһан дээрэхи
мүрнүүд
Хамаг нюусыем
мэдүүлжэрхёс!

* * *

Хангалта нажарай ногоон
Хараһаар байтарни
наршыба.
Хабатайхан хүбүүнэй бэе
Хатанхай һонгиноошуу
бэгзыбэ.

* * *

Түгэд шубуун—зүүн ороной,
Тоти шубуун—урда Монһоо.
Угайнь нютагууд—ондо
ондоо,
Уулзаһан газарынь
Чойкор*, һаса.

* Чойкор—мүргэлшэдэй гороо хэдэг гол газар.

маршье үбшэндэ дайраган хүн бүхэн тэрэнээ түрэ аргалуулжа, хүл дээрээ ахые хүсэдэг гээшэ. Тиихэзарим ушарта үбшэеэ тоуулхань гайтай болодог. шээнь, хотынгоо гү, али нэнэйнгээ үбдэхэдэ, али нэчь үбдэнэ гээд врачнуудта дажа, эм домдо хүртэхэ, ылуулха ушаркууд али олон дэдэг ааб даа. Нэгэ хэды оод, шалгуулжа үзэхэдэ, мнай эльгэн бэшэ, харин до шархын бии болошонь элирхүүлхэдэнь, гайхагэлыдэгбди. Харин мү тиимэ тобшолол врач н абаһаар хэхээ болин Юуб гэхэдэ, хүнэй дотор е хёрхоор, һайнаар хэрар аппарадай бии болоһон р энэниие тодоор гэрнэ. Энэмнай ямар түхеэтэй аппарат юм бэ гэхэ Японой врачнуудай хабаатайгаар инженер, техникэй бүтээһэн хотын, хошогой үбшэ тодоруулан хаг мүнөө үеын шэнэ техболоно. Шэнэ техникын ай республикада бии боор хотоёо гү, али эльүбдэдэг хүн бүхэн өөрынбшэ зүбөөр мэдэжэ, таабахадаа, тэрэнээ нарин ар, врачнуудай, медицибусад хүдэлмэрилэгшэдэй үһан доро түргэн саг соо луулаад, ажал хүдэлмээ бусажа ерэдэг болоо эбди. Урдандаа рентгенхаруулхадаа, хотодоо гү, хошхоногтоо үбшэгүйш ээд бусахадаа, үнөөхил аа, гэдэһээ тэбэринхэй, ээ һуудаг байһан гээшэб.

анай республикада бии оһон шэнэ техникэ хотын эн зарим районуудай больницануудта абтанхай юм.

— Республикын больницануудта, поликлиникэнүүдтэ бии болгогдоһон шэнэ техникэ дотор үбшэ аргалдаг врачнуудта, хирургнуудта аргагүй туһатай бшуу. Хоёрдохёор, хотодоо үбшэнтэй хүнүүд ахээр зобохо, тулихадаа, хирургнуудта хандажа, операцидашье ородог байһан гээшэ. Харин мүнөө шэнэ аппарадай аргаар үбшэеэ хүсэд шэнжэлһэнэй һүүлээр ямар арга хэхэ тухайгаа үбшэнтэн өөһэдөө шиидхэдэг болонхой,— гэжэ республикын Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан ветерануудай госпиталиин ахамад врач, Буряадай ССР-эй габьяата врач В. А. Тарнуев хөөрэнэ.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудай госпитальдо аргалуулхаяа ороһон үбгэд, хүгшэдтэ эльгэ, хотоёо шэнжэлүүлхэ хэрэгтэнь япон аппарадай туһатай байһаниинь ойлгосотой. Түс аппарат хүнэй дотор үбшэ алдуугүйгөөр тодоруулжа үгэдэг.

— Хотымнай үбшэ ялгаашье һайнаар, тодоор элируулдэг аппарат гээшэб. Тэрэл резинэ хоолой залгихадаа, энэнь баһа юун гээшэб гээд айгаашье, гайхаашье бэлэйб. Илангаяа ама руугаа эм сүршүүлхэдээ буришье гайхабаб. Үнишье болонгүй, доктерто орохо эзлжээмни хүрэжэ ерэлэй. Юундэшьеб айдаһатай шэнги болоходол гээ һэн,— гэжэ ветерануудай нэгэн нүгөөдэдөө хөөрэжэ һуугаа бэлэй.

— Резинэ хоолой гэнэш, залгихада хэр үбшэнтэй юм?

— Яһала барат байгаа. Абаһаар залгижа ядааб. Юуб гэхэдэ, бэемни һалганаһан шэнги болоод, дүршэлтэй доктерой «хамараараа амилагты, шулһэеэ залгигты»,— гэхэдэнь, тэрэл шүдхэршни аалиханаар саашаа оробо.

— Һайн, һайн. Бэеэ һула табигты. Энээхэн хотирхой гэдэһэндэтнай эдэгэһэн һорьбо, үшөө багахан хабдар бии юм байна,— гэжэ хэлээд, шэдитэй хүндэл бүхы хотыемни дууһан хаража үгөөл даа. Одоол бэрхэ, баян дүршэлтэй доктор ха,— гээд тэрэ үгэээ тобшолоо һэн.

П. И. Косоротиков долоон хоногтоо нэгэ удаа ерэжэ госпитальдо аргада байһан ветерануудай хотын, хошхоногой үбшэ тус аппарадаар хаража, хүнүүдэй үбшыень тодоруулжа үгэдэг юм.

Петр Иванович 1973 ондо Благовещенскын медицинскэ институт дүүргэхэдээ, хирург мэргэжэлтэй врач Улаан-Удэ эльгээгдээ һэн. Республикын онкологиин диспансертэ хирургаар худэлһэн юм. 1975 ондо япон аппарадаар гэдэһэнэй үбшэ тодоруулха мэргэжэлтэй болоһон байна.

— Манай республикада энэ аппарат 1970-аад онуудай үеэр бии болоһон гээшэ. Түрүүлэн врач В. А. Богданов хүнүүдэй үбшэ харадаг байһан юм. Тэрээнһээ хойшо хоёр газарта ябажа, үбшэнтэнэй бэе шалгана гээшэб. Шэнэ түхэлэй аппарадууд манайда олоор абтаа. Тиимэ аппарадууд Баунтын, Хойто-Байгалай, Хяагтын, Хоринин, Сэлэнгын болон бусад районуудай түбэй больницануудта бии юм. Тиигээшье һаань, хүндөөр үбшэлһэн зарим ажалшад манай больницада ерэжэ, аргалуулдаг юм,— гэжэ нүхэр Косоротиков хөөрэнэ.

Петр Иванович Косоротиковой бүлынхид Тамбовско областьдо түрэһэн байна. Харин эсэгэнь ветеринарна врачай мэргэжэлтэй болоходоо, Амарай областиин «Партизан» колхоздо ажаллахаар 1950 ондо эльгээгдэһэн байгаа. Петя хүбүүн тэндэ дунда һургуули дүүргэһэн жэлдээ медицинскэ институдта ороһон юм. Мүнөө хани нүхэр Валентина Михайловнатайгаа хамта хүн зондо энэрхы дулаанаар хандажа, түрүүшын туһаламжа үзүүлдэг гээшэ. Тэдэнэй нэгэниинь хотодоо үбшэнтэй гөөдэнь нарайн да акушерээр олоной аша т дэм бэлигээ энхэ, зол жар хын түлөө үе оролдоно гээш

— Петр Иван унэн сэхээр дэг газараа ар гадаг, үмдэһэн гаан халаад, ханамжалжа, ухаан бодолоо врач гээшэ. Тиигэ эртэшэлэн ер кабинедээ гури рахада, нюдэ болгохын хой дог, эрмэлэзэй гэжэ тус кабин скэ сестра Н хэлэхэдээ, вра вой ажалдаа үбшэнтэдтэ мэ даг тухай мат

ЗУРАГ ДЭЭР
ротиков ажалда

Элүүр энхын булан

ОДООЛ ШЭДИТЭЙ ХҮН ДАА

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряадай ССР-эй Верховно Совет, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай соёлой нэгэдэл болон редакциин ажалша коллектив.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Манай адрес: 670000. Улаан-Удэ, Калинин дарчишвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоноорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: Соведүүдэй худэлмэриин ба ниитын эмхинүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, 2-67-81, социально-экономическа—2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-69-58; соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олониитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-67-81; оршуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-69-58; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, манай корреспондентнүүд: Баргажанда —91-1-44, Закаменскда—31-61, Агинскда—3-40-69 Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-37-32, бухгалтери—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараха. Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Газетын индекс 50901 тираж 6600. Хэблэлдэ түшаагдаһан саг: 23.57.

Буряадай ССР-эй Госкомиздадай республиканска типографида газетэ бэлдэгдэбэ. Директорэйнь телефон 2-40-45